

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри

_____ О. П. Степанов
« _ » _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 056 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Проблеми міжнародної інтелектуальної міграції в Україні»

Виконавець: Литовченко Марія Вікторівна,
група МЕВ-401

_____
(підпис виконавця)

Керівник: д.е.н., професор, завідувач кафедри
міжнародних економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Степанов Олександр Петрович

_____
(підпис керівника)

Нормоконтролер: Побоченко Леся Миколаївна

_____
(підпис нормоконтролера)

Київ - 2020

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Проблеми міжнародної інтелектуальної міграції в Україні»: 102 сторінки, 14 таблиць, 13 рисунків, 91 літературне джерело, 2 додатки.

Перелік ключових слів (словосполучень): МІГРАЦІЯ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА МІГРАЦІЯ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ, ВІДТІК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, СВІТОВА ЕКОНОМІКА

Об'єкт дослідження: причини та наслідки інтелектуальної міграції в Україні.

Предмет дослідження: проблематика відтоку інтелектуального капіталу із України.

Мета дипломної роботи: дослідження проблеми інтелектуальної міграції в Україні.

Методи дослідження: загальні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, класифікація), теоретичні методи (системний аналіз), економіко-статистичні, графічні та інші.

Значущість виконаної роботи та висновки: надання пильної уваги такій проблемі, як відтік інтелектуального капіталу в Україні, що дозволяє провести аналіз причин та надання рекомендацій щодо поліпшення ситуації.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали дипломної роботи рекомендується використовувати для застосування при написанні звітів щодо інтелектуальної міграції у світі та Україні.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРИТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ.....	9
1.1 Поняття, сутність та роль міжнародної міграції висококваліфікованих кадрів.....	9
1.2 Класифікація факторів, які впливають на інтелектуальну міграцію та методи її дослідження.....	17
1.3 Дослідження основних напрямків інтелектуальної міграції під впливом інноваційного розвитку світового економіки.....	23
РОЗДІЛ 2	
АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ МІГРАЦІЇ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ З УКРАЇНИ.....	40
2.1 Причини виникнення інтелектуальної міграції в Україні.....	40
2.2 Наслідки витоку висококваліфікованих кадрів з України	51
РОЗДІЛ 3	
ПРОБЛЕМ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ЩОДО «ВІДТОКУ МІЗКІВ» З УКРАЇНИ.....	64
3.1 Сучасний стан міграції висококваліфікованих фахівців з України.....	64
3.2 Проблемні аспекти інтелектуальної міграції з України.....	68
3.3 Шляхи вирішення проблеми «відтоку мізків» з України.....	77
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Роль інтелектуальної діяльності в усіх сферах виробництва зростає стрімкими темпами у глобалізованому світі. У складі національного багатства домінування інтелектуального капіталу стає очевидним. В нових умовах основними виробничими ресурсами стають інформація і знання. В даний час спостерігається перетворення інтелектуального капіталу на провідний чинник економічного зростання та міжнародного обміну. Міжнародна міграція робочої сили набуває дедалі глобальнішого характеру. У межах вивчення міграційних потоків зростає необхідність поглибленого аналізу феномену міграції висококваліфікованих фахівців, так званого «відпливу умів». Процес інтелектуальної міграції з України, що триває вже не одне десятиліття, позбавляє її перспективних і обдарованих спеціалістів, пригальмовує темпи розвитку окремих галузей економіки, освіти та держави загалом.

Україна в міграційному потоці спеціалістів фігурує як донор. Наші науковці й освітяни ще з початку становлення ринкових відносин стали експортним матеріалом. Тому в обіг увійшов термін «митці – емігранти». Антикризовий менеджмент США, Ізраїлю, Російської Федерації, Канади активно скористався послугами вітчизняних математиків, програмістів, медичних працівників, біологів (фахівців з генної інженерії та біотехнології). Керівниками закордонних наукових установ цінується здатність наших науковців бачити проблему в комплексі, на противагу вузькоспеціалізованим фахівцям європейської і американської школи.

Отже, інтелектуальна міграція – одна із найважчих за своїми соціальними наслідками для суспільства форм зовнішньої міграції, а вивчення її причин і наслідків є актуальною науковою проблемою.

Автори, що досліджували проблему: проблеми розвитку світових міграційних процесів досліджуються багатьма ученими. Так, зокрема, у працях П. Кругмана, П. Стокера, Дж. Саймона, С. Кастла, В. Кларка, В. Хьюго, М. Тодаро, К. Макконнелла, О. Тоффлера проаналізована роль міграційних процесів у світі, що глобалізується,

а також знайшли своє відображення проблеми управління міграційними потоками. З'ясуванню теоретичних проблем міграційних процесів та їх кількісної оцінки присвячені наукові розробки російських фахівців – Ж. Зайончковської, Т. Заславської, Г. Овчиннікова, І. Цапенко, В. Іонцева, Т. Юдіної. Проблема міграційних намірів російських студентів, які навчаються за кордоном, висвітлена у статті Л. Леденьової. Окремі соціально-економічні аспекти міграційних процесів досліджені українськими вченими В. Ніколаєвським, В. Будкіним, О. Грішнвою, М. Долішнім, Е. Лібановою, О. Малиновською, Т. Петровою, О. Позняком. В. Ніколаєвський та В. Омельченко свої роботи присвячують аналізу причин, факторів та викликів інтелектуальної міграції, а також приділяють значну увагу наслідкам «відпливу умів» та пов'язаній з ними проблемі соціальної безпеки держави.

Метою дослідження є дослідження проблеми міжнародної інтелектуальної міграції з України, аналіз чинників, що найбільше обумовлюють це явище, позитивних і негативних ефектів міграції, а також пошук шляхів вирішення даної проблеми

Відповідно до поставленої мети ми виділяємо **основні завдання**:

- дослідити поняття, сутність та класифікації міжнародної інтелектуальної міграції;
- дослідити класифікацію факторів, які впливають на міжнародну інтелектуальну міграції та методи її дослідження;
- дослідити основні напрямки інтелектуальної міграції під впливом інноваційного розвитку світового економіки знайти основні фактори які приваблюють молодь до переїзду, та провести опитування для аналізу;
- знайти причини виникнення інтелектуальної міграції в Україні;
- зрозуміти наслідки витоку висококваліфікованих кадрів з України;
- дослідити сучасний стан міграції висококваліфікованих фахівців з України;
- проаналізувати проблемні аспекти інтелектуальної міграції з України;
- знайти шляхи вирішення проблеми «відтоку мізків» з України.

Об'єктом дослідження є причини та наслідки інтелектуальної міграції в Україні.

Предметом дослідження є проблематика відтоку інтелектуального капіталу із України.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи аналізу, порівняння і узагальнення при дослідженні сутності міграції та її видів; графічний метод для відображення основних недоліків, що виявлені під час опитування.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку та списку бібліографічних посилань використаних джерел. У роботі розміщено 14 таблиць, 13 рисунків та 2 додатки. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 91 найменування на 8 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ

1.1. Поняття, сутність та роль міжнародної міграції висококваліфікованих фіхівців

На початку ХХІ ст. в умовах розвитку нової економіки чітко виокремилась одна із основних закономірностей сучасного світогосподарського розвитку – безпрецедентне збільшення обсягів та зростання темпів міграції людських ресурсів. Міграційні потоки у світі почали нараховувати мільйони людей. За оцінками фахівців, ця тенденція збережеться протягом майбутніх десятиріч.

Переміщення робочої сили через кордони країн є частиною соціального процесу міграції населення – дуже складного за природою, різноманітного за формами прояву та наслідками. На цей процес впливають різні демографічні, політичні, соціально-економічні й інші чинники. Як слушно зауважив Л. Гальків, «не існує держави, яка б на різних етапах свого розвитку тією чи іншою мірою не була задіяна у світових міграційних процесах» [38, с. 42].

Глобалізаційні процеси в поєднанні з бурхливими змінами в глобальних політичних і економічних системах сприяли інтенсифікації світових міграційних потоків, зумовили формування принципово нової міграційної ситуації в світі з такими найважливішими ознаками:

- розширення масштабів і географії міжнародної міграції;
- трансформація структури міжнародних міграційних потоків;
- вирішальне значення трудової міграції;
- неухильне зростання і структурна «непереборність» нелегальної трудової міграції;
- зростання масштабів і розширення географії вимушених міграцій;
- збільшення значущості міжнародної міграції населення в соціально-

економічному розвитку сучасної світової економічної системи;

– подвійний характер сучасної міграційної політики низки розвинених країн [13, с.44].

Таким чином, **міжнародна міграція робочої сили** є складним системним соціально-економічним явищем, суть якого полягає в тому, що певні частини робочої сили одних країн працюють у економіках інших, причому відбувається постійне переміщення робочої сили між країнами з метою продажу робочої сили.

Щодо структури міжнародної трудової міграції, то поділ її на види здійснюють за багатьма ознаками. Опрацювання літературних джерел з проблематики видів міжнародної міграції робочої сили дозволяє сформувати таку типологію виокремлення структури [29, С.84-85], (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Ознаки поділу та види міжнародної міграції робочої сили

Ознака поділу	Вид міграції
Правовий статус мігранта	Незаконна (нелегальна), законна (легальна)
Тривалість	Тимчасова (довготермінова, короткотермінова, крокова, маятникова, циклічна, сезонна, ротаційна), постійна
Географія переміщення	За дистанцією (регіональна, міжрегіональна, внутрішньоконтинентальна, міжконтинентальна); за напрямом (Схід – Захід, Північ – Південь, Захід – Схід); за типами населених пунктів (село – село, село – місто, місто – село, місто – місто)
Чисельність мігрантів	Індивідуальна, сімейна, групова
Рівень інтелектуального капіталу мігрантів	Міграція малокваліфікованої робочої сили, міграція висококваліфікованої робочої сили
Спосіб організації	Організована, неорганізована

Джерело: Мойсей В. І. Трансформація структури міжнародних міграційних потоків в умовах глобалізації/ В. І. Мойсей // Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики: тези Міжнар. наук-практ. конф. ІСЕМВ. – К., 2012. – С. 84.

Науково-технічна революція, як корінне якісне перетворення продуктивних сил, почалась в середині ХХ ст. і стала потужним потшовхом до міграції. В цей час відбувся якісний стрибок у структурі та динаміці розвитку продуктивних сил,

пройшла корінна перебудова технічних основ матеріального виробництва на основі перетворення науки в провідний чинник виробництва, в результаті якого відбувається трансформація індустріального суспільства в постіндустріальне. Виникає особливий сегмент міграції – міграція наукової еліти. Завдяки високоінтелектуальним мігрантам країни змогли створити свою наукову базу для подальшого розвитку.

Ю. Гуменюк вводить поняття **унікальної робочої сили** і відносить до неї спортсменів, артистів, тобто тих, чия діяльність у сфері послуг ґрунтується на унікальних здібностях. Такі здібності не є тотожними інтелектуального капіталу, однак ставлення до носіїв унікальних здібностей у розвинених країнах дуже подібне, як до носіїв високого рівня інтелектуального капіталу: відомих учених, фахівців високої кваліфікації тощо [17, с. 323].

Отже, беручи за основу градацію міжнародної трудової міграції за рівнем інтелектуального капіталу мігрантів, її можна зобразити у вигляді чотирирівневої структури (табл. 1.2):

Таблиця 1.2

Структура міжнародної міграції робочої сили за рівнем пропозиції мігрантами інтелектуального капіталу

Рівень інтелектуального капіталу, який пропонує мігрант	Рівень пропозиції інтелектуального капіталу	Сегменти ринку праці країни-реципієнта
	Мігранти, які пропонують на ринку праці дуже високий рівень інтелектуального капіталу та/або унікальні здібності	Високі наукові посади, шоу-бізнес, спорт
	Мігранти, які пропонують на ринку праці свій високий інтелектуальний капітал	Інженери, лікарі, наукові працівники
	Мігранти, які пропонують себе як кваліфіковані робітники	Ніші кваліфікованих робітників
	Мігранти, які пропонують себе як низькокваліфіковану робочу силу	Праця, що не потребує кваліфікації

Джерело: Гуменюк Ю. Міжнародний ринок унікальної робочої сили: перспективи мігрантів / Ю. П. Гуменюк // ВНУ «Львівська політехніка». – 2010. – № 691. – С. 323.

Наведена в таблиці 1.2 структура міжнародної міграції робочої сили відповідає й різним підходам до мігрантів за рівнем пропозиції ними інтелектуального капіталу в міграційній політиці ЄС. Так, одним з базових принципів міграційної політики ЄС проголошено відповідність мігрантів потребам ринку праці ЄС, причому не лише за кількістю, а й за якістю, тобто за професійно-кваліфікаційним складом [66].

Найбільша частка в структурі міжнародної міграції робочої сили належить потокам робочої сили, які використовуються на ринку праці економіки країни-реципієнта як некваліфіковані. На цьому рівні пропозиція інтелектуального капіталу відсутня.

Вважаємо за потрібне наголосити, що йдеться саме про пропозицію мігранта на робочому ринку, а не його реальний рівень інтелектуального капіталу. Міжнародні потоки робочої сили, яка заповнює на ринках праці країн-реципієнтів робочі місця, що потребують певної кваліфікації, мають значно нижчу інтенсивність. Ще меншу інтенсивність мають потоки міжнародних трудових мігрантів, які пропонують на ринку праці країн-реципієнтів використати їхній високий рівень інтелектуального капіталу. За оцінками фахівців, лише кожен шостий міжнародний трудовий мігрант наприкінці ХХ ст. був дослідником, інженером або лікарем, кожен третій – службовцем. Разом за останнє півстоліття міжнародна міграція фахівців становила близько 2 млн осіб, що менше 1 % загального обсягу міжнародної трудової міграції (244 млн осіб станом на 2016 рік), [55].

У процесі глобалізації світової економіки все більш важливим чинником економічного, соціального і демографічного розвитку багатьох країн стає наявність висококваліфікованих фахівців, зокрема наукових кадрів, що є важливою передумовою використання нових передових технологій, успішної адаптації наукових відкриттів і розробок до умов окремих країн, подальшої модернізації технологічної бази розвитку суспільства до вимог світового ринку. При цьому сучасна інноваційна діяльність все більшою мірою спирається на результати фундаментальних наукових досліджень, вимагає прискорення їх впровадження в

практику, що підвищує роль «людського капіталу» в економічному і соціальному розвитку. В економіці, заснованій на знаннях, людський капітал є ключовим чинником для здатності держав підтримувати свої конкурентні переваги [40, с. 258].

Розвинені країни створили найбільш привабливі умови для залучення найкращих іноземних фахівців з різних регіонів світу, що сприяє їх динамічному розвитку. Вони залучають іноземних учених, інженерів, менеджерів, викладачів і інших фахівців, що означає «імпорт знань» і може бути винятково вигідним для національної економіки.

З цією метою коректуються міграційні законодавства, створюються спеціальні програми для висококваліфікованих мігрантів, цілеспрямовано розширюється прийом іноземних студентів і аспірантів, заохочується їх працевлаштування після завершення навчання, створюються міжнародні дослідницькі колективи, заохочується міграція, пов'язана з інвестиціями в пріоритетні галузі.

Інтелектуальна міграція притаманна майже всім країнам, і особливо тим, в яких попит на фахівців з вищою освітою значно менший ніж їх пропозиція. У такому випадку країни стають так званими інтелектуальними донорами, оскільки значна частина їх високоосвічених громадян мігрує, як правило, до економічно розвинених країн.

У сучасному науковому дискурсі дослідники розходяться в думках щодо визначення «інтелектуальний мігрант» та «висококваліфікований мігрант». Постає питання відносно того, яких фахівців слід включити в категорію високої кваліфікації, а яких до інтелектуальної.

На рисунку 1.1. представлено класифікацію видів трудової міграції відповідно до встановленої мети [37, с.75].

Відповідно до системи категорій представлених на рисунку 1.1. до **мігрантів низької кваліфікації** відносять робітників, що мають загальну або початкову середню освіту, низьку професійну підготовку, здатні виконувати тільки підсобні роботи відповідно до встановленого інструктажу.

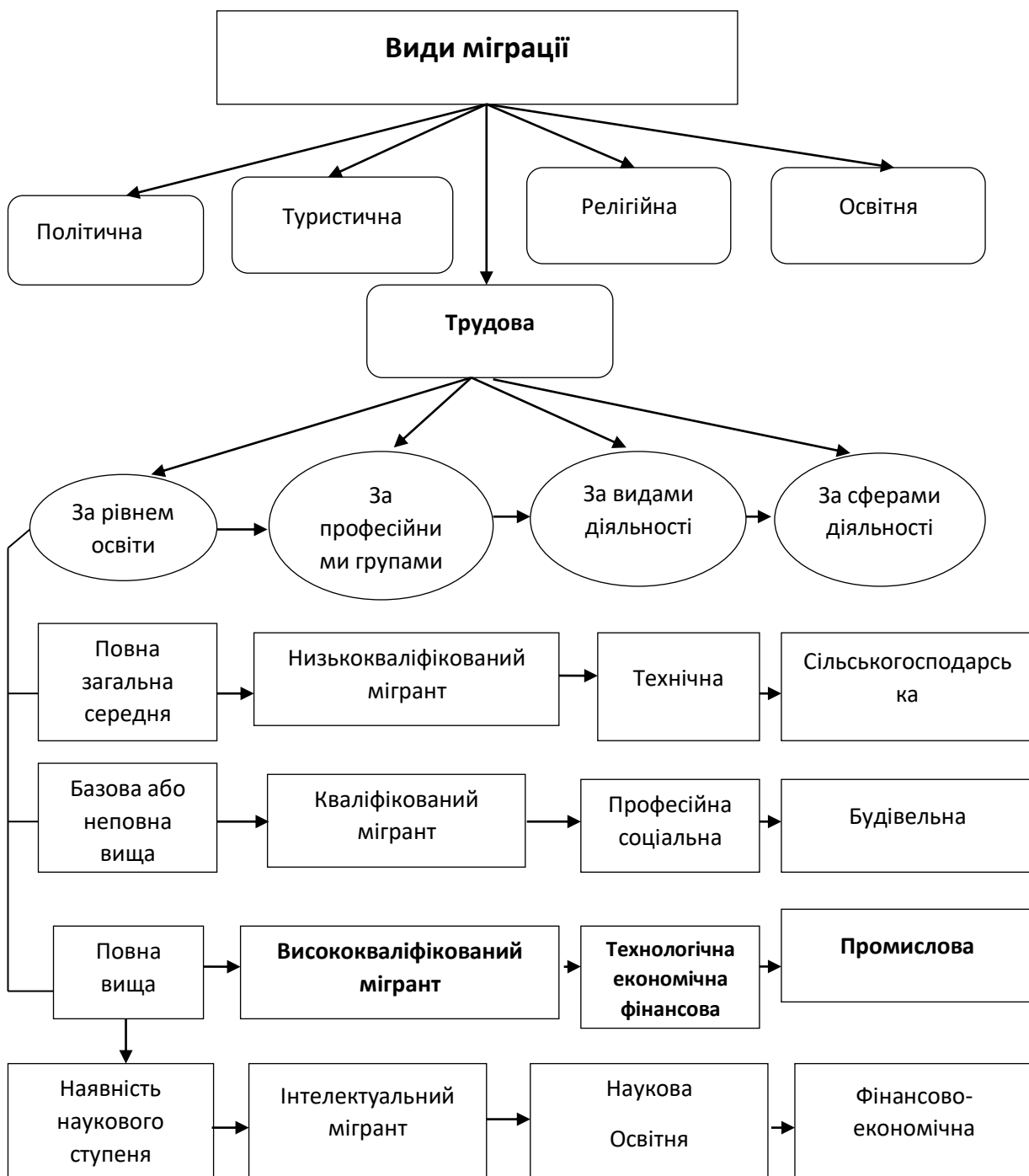

Рис. 1.1. Класифікація видів міжнародної міграції за освітньо-кваліфікаційними ознаками.

Примітка. Побудовано автором за даними Самойленко А. О. Теоретико-методологічні аспекти інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів у глобальній економіці / А. О. Самойленко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Вип. 6. – 2014. – № 10/2. – Т. 22. – С. 75.

Кваліфіковані мігранти – це особи, які переважно мають середню технічну або неповну вищу освіту, але не мають можливості (або бажання) працевлаштуватися в країні проживання здатні виконувати як розумову та фізичну працю у соціальній та будівельній сферах.

Висококваліфіковані мігранти – це особи, які мають вищу освіту, або ступінь магістра, або здобувають науковий ступінь, мають значний досвід роботи у певній галузі, посідають провідні (керуючі) посади, здатні виконувати висококваліфіковану роботу у технологічній, економічній та фінансовій сферах [37, с.76]:

Інтелектуальні мігранти – це особи, що мають науковий ступінь кандидата або доктора наук, виїжджають закордон з власної волі або за запрошенням, працюють переважно у високоінтелектуальних сферах: освіта, наука, технології.

Англійський учений Дж. Солт вважає, що висококваліфікований мігрант – це фахівець, який має вищу освіту. Однак, за переконанням іншого англійського дослідника А. Вільямса, будь-який мігрант може передавати свої знання в країні прибуття, а відтак – вважатися висококваліфікованим. Найближчим до істини може бути тлумачення, запропоноване австралійським науковцем Р. Іредейлом: висококваліфіковані мігранти – це іноземні працівники, які мають вищу освіту або володіють значним досвідом у певній сфері професійної діяльності [26, с. 179].

Таким чином, поняття «висококваліфікований мігрант» та «інтелектуальний мігрант», можна вважати синонімами, оскільки вони відображають місце і функції особи в економічній системі, її здібності до праці, що значною мірою є подібні [15, с. 48]. Слід зазначити, що поряд з категорією міжнародної інтелектуальної міграції використовується також категорія «**відтік мізків**» (**brain drain**), за якої вектор руху інтелектуального капіталу є одностороннім – від країни-донора до країни-реципієнта. Термін «відтік мізків» вперше був озвучений в доповіді Британського королівського товариства в 1962 році в зв'язку з еміграцією англійських вчених та інженерно-технічних працівників у США.

На даний момент, не існує загальноприйнятого визначення явища «відтоку мізків». В залежності від цілей, «відтік мізків» можна трактувати в широкому та більш вузькому аспекті. В широкому сенсі «відтік мізків» можна охарактеризувати як виїзд з країни кваліфікованих фахівців інтелектуальних та творчих професій, а також потенційних працівників цих професій (студентів, аспірантів, стажерів).

У вузькому – як одну зі складових міжнародної інтелектуальної міграції безпосередньо пов'язаної з виїздом із країни наукових та професорсько-викладацьких кадрів високої кваліфікації, реально чи потенційно зайнятих науковими дослідженнями і розробками, а також обслуговуванням наукової галузі.

Термін «відтік мізків» означає втрату для країн-донорів, і термін «приплив мізків» – виграш приймаючих сторін від інтелектуальної міграції.

Серед вчених існує думка, що категорія «відтік мізків» також може включати роботу за довгостроковими контрактами артистів, спортсменів, тренерів тощо. Така точка зору доволі логічна, оскільки включає в себе більшу кількість носіїв інтелектуального капіталу. Слід також зазначити, що останнім часом експерти виділяють зовнішній та внутрішній «відтік мізків». **Внутрішній «відтік мізків»** являє собою перетікання інтелектуального потенціалу країни в ненаукові сфери діяльності. А отже, внутрішній «відтік мізків» також слід вважати однією з форм міграційної поведінки індивіда, що пов'язана з вирішенням фахівців високої кваліфікації перейти до іншої економічної сфери з огляду на більші можливості самореалізації та більш високу оплату праці. Отже, «**відтік мізків**» – це міграція висококваліфікованих фахівців, зокрема наукових кадрів, з метою отримання постійного місця проживання або роботи за контрактом [35, с.73].

У 1950-60-ті рр. «відплив умів» йшов переважно з одних розвинених країн в інші, в основному, в США. З 1960-х рр. стала відбуватися еміграція науково-технічних працівників та інших висококваліфікованих фахівців із країн, що розвиваються, а в 1990-ті рр. – із країн Східної Європи. У цей час міграція вчених, висококваліфікованих фахівців спостерігається як з різних країн у розвинені країни, так і з розвинених країн у країни, що розвиваються. «Відтік мізків» охопив багато

країн із перехідною економікою й більшість країн, що розвиваються, включаючи й ті, які мають потребу у фахівцях, а їхня підготовка обходиться дуже дорого.

У конкуренції за перевагу в залученні інтелекту як носія і генератора сучасних наукових знань і високих технологій першість належить США. З середини 1970-х рр. і до початку XXI ст. вони залучили 250 тис. висококваліфікованих фахівців, більш ніж 18% зайнятих у сфері інформаційних технологій США становлять іноземці [15, с.49].

В останнє десятиліття у зв'язку зі швидким економічним розвитком зростає імміграція висококваліфікованих фахівців до Республіки Корея, Сінгапуру, Таїланду, Малайзії, Індонезії, Гонконгу, Китаю.

Сучасні інформаційні технології сприяли появі нової форми трудової міграції, коли висококваліфіковані працівники у своїй країні продають свої послуги інтелектуальної праці роботодавцю з-за кордону за допомогою зв'язку з ним через Інтернет. Це фактично міграція праці при збереженні колишнього місця перебування й проживання фахівця. В економіці Індії, Ізраїлю та Росії з'явився сектор офшорного програмування, у якому за замовленням і під керівництвом великої іноземної комп'ютерної фірми створюється програмний продукт [55].

Таким чином, у XXI ст. міжнародний рух людських ресурсів почав набувати глобального характеру, до нього залучається щорічно близько півтора мільярда осіб. У рамках вивчення міграційних потоків збільшується роль вивчення проблеми міграції висококваліфікованих фахівців, так званого «відтоку мізків». До цієї категорії відносять працівників науки, інженерів, лікарів тощо.

1.2. Класифікація факторів, які впливають на інтелектуальну міграцію та методи її дослідження

Серед найважливіших особливостей впливу глобалізації на розвиток та трансформацію сучасного ринку праці слід виокремити насамперед формування стійкого попиту на високоосвічених спеціалістів, здатних до сприйняття нових

знань та підвищення рівня кваліфікації, підвищення попиту на представників «наскрізних професій», пов'язаних з інформаційними змінами у суспільстві, підвищення рівня професійної мобільності на міжнародному ринку праці, реалізацію можливостей залучення кваліфікованої іноземної робочої сили.

В умовах глобалізаційних процесів актуалізується процес міжнародного обміну людським капіталом. Ці тенденції ведуть до того, що конкурентоспроможність країн визначатиметься перш за все рівнем людського розвитку.

В. Бенінг пропонує класифікацію, яка найбільш відображає інноваційну сутність міграції. Відповідно до неї виділяють такі її види:

а) міграція кваліфікованої та напівкваліфікованої робочої сили для тимчасової роботи за контрактом;

б) міграція для постійної роботи за кордоном та з метою створення робочих місць;

в) циркуляція професійних, технічних і управлінських працівників, бізнесменів та осіб, залучених до розробки міжнародних проектів, переміщення менеджерів і професіоналів у рамках транснаціональних корпорацій;

г) міграція з метою здобуття професійної освіти та практичної підготовки, що організується більш розвиненими країнами для просування на зарубіжні ринки технологій, устаткування, методів управління [37, с.73].

В умовах перетворення науки в найважливішу продуктивну силу, істотно зростає роль людського капіталу, який є найважливішим ресурсом постіндустріального суспільства [55]. Масштабний характер інтелектуальна міграція набула в епоху формування постіндустріального суспільства, економіки знань і високих технологій. Перехід до постіндустріального суспільства, істотно підвищивши роль наукової праці, перетворив інтелектуальну працю в найважливіший ресурс та фактор сталого розвитку суспільства і викликав на ринку праці все більш зростаючий попит на наукові кадри та кваліфікованих працівників, здатних виробляти високотехнологічну та конкурентоспроможну продукцію.

На формування людського капіталу великий вплив мають нові джерела інформації – глобальні інформаційні мережі. В умовах стрімкого їх розширення створюється глобальне інформаційне середовище, що генерує знання. Тобто, відбувається формування міжнародного ринку висококваліфікованих фахівців і вчених і, як наслідок, міграція інтелектуального капіталу [35, с.74].

З точки зору міжнародної інтелектуальної міграції як форми руху, можна констатувати збільшення її обсягів та інтенсивності. Зростанню міжнародної інтелектуальної міграції сприяє розвиток сучасної системи транспорту та зв'язку, розгалужена інформаційна інфраструктура, глобальний характер соціально-економічних процесів, а також інтенсифікація наукових обмінів, створення наукових фондів різноманітного спрямування, збільшення числа міжурядових і громадських організацій тощо.

В процесі інтелектуальної міграції залучається все більша кількість як високорозвинених, так і країн, що розвиваються. При цьому донорами, в основному, є країни, що розвиваються, а реципієнтами стають розвинені держави світу.

Особливою проблемою для країни-донорів є відтік кваліфікованих кадрів, на підготовку яких держава витратила певні ресурси. Сутністю міжнародної інтелектуальної міграції є переміщення індивідів в прямому і зворотному (реальному або віртуальному) напрямках з метою пошуку нового місця докладання своєї інтелектуальної праці з урахуванням рівня освіти, ступеню професійної та кваліфікаційної підготовки, тобто, особистого інтелектуального капіталу.

З огляду на те, що сутність інтелектуальної міграції має прояв в її функціях, слід зазначити кілька основних [18, с.78]. Серед них:

- вартісно-облікова (визначає залежно від рівня кваліфікації вартісну характеристику на тому чи іншому сегменті світового ринку праці);
- виробнича (забезпечує приріст інтелектуального капіталу за рахунок міжнародного наукового співробітництва, обміну студентами тощо);
- інформаційна (через вартісні характеристики на ринку праці забезпечує передачу та отримання інформації про потреби у висококваліфікованих кадрах в різних секторах міжнародного ринку праці);

– розподільчо-перерозподільча (забезпечує розподіл потоків висококваліфікованих фахівців між країнами, а також здійснює пошук найбільш привабливої оплати праці, що, в свою чергу, здійснює перерозподіл фінансових потоків між країнами);

– сануюча (реалізується через встановлення бар'єрів на шляху проникнення неконкурентоспроможних фахівців на ринку країн-реципієнтів).

– стимулююча (спонукає працівників до отримання більш якісної освіти з метою отримання більш високооплачуваного робочого місця, що також сприяє накопиченню інтелектуального капіталу).

Під час аналізу інтелектуальної міграції дослідники використовують такі формулювання, як, наприклад, «обмін знаннями і досвідом» (brain exchange), «приплив мізків» (brain gain), «розтрата мізків» (brain waste), «внутрішній відплив умів» (internal brain drain), «циркуляція мізків» (brain circulation), а також різні аспекти інтелектуальної міграції:

Існує три основні концептуальні підходи до визначення категорії «міжнародна інтелектуальна міграція» [35, с.74]:

– обмін знаннями та досвідом (brain exchange), що включає **«приплив мізків» (brain gain)** і **«відтік мізків» (brain drain)**. В рамках цієї концепції інтелектуальна міграція розглядається, перш за все, як закономірне рух інтелектуального капіталу на міжнародному ринку праці, як фактор глобального соціально-економічного розвитку;

– **розтрата умів (brain waste)**. У рамках даної концепції інтелектуальна міграція представлена як втрати сукупної висококваліфікованої робочої сили для країни-донора. В результаті в ній знижуються рівень життя і потенційні здібності до саморозвитку, послаблюються конкурентні позиції на МРТ і погіршуються можливості соціально-економічного прогресу.

– **циркуляція мізків (brain circulation)**, в якій виділено цикл «рух за кордон на навчання - отримання професії – повернення додому». На думку авторів концепції, така форма міграції отримувати все більше поширення. Вважається, що такий підхід небезпідставний, оскільки глобалізація супроводжується формуванням

єдиного загальносвітового або, принаймні, регіонального (ЄС, США, Канада), освітнього, інформаційного (Інтернет) і трудового (МОП) простору.

Форми інтелектуальної міграції можуть бути різними:

- безпосередня еміграція, тобто виїзд на постійне місце проживання;
- виїзд за кордон на контрактній основі;
- наймання на роботу вчених і фахівців іноземними компаніями, спільними підприємствами з іноземною участю на території країни-донора;
- повна оренда закордонною фірмою наукового центру, установи-донора.

При цьому фундаментальні й прикладні дослідження проходять за програмами закордонної фірми й у її інтересах [28, с.67].

Слід зазначити, що однією з форм прояву інтелектуальної міграції є **освітня міграція**. Останнім часом вона набула широкої популярності та свідомо стимулюється провідними країнами Заходу, зокрема, Великобританією. Так, у Великобританії освітню міграцію розглядають з точки зору забезпечення інтелектуального майбутнього своєї країни.

Можливість для молоді з усього світу навчатися в багаточисельних навчальних закладах Британії максимально спрощена на законодавчому рівні. Але після закінчення освітнього курсу молодих людей повертають до своїх країн, за виключенням відібраних талантів-геніїв, що звернули на себе увагу університетського керівництва серйозною перспективою їх науково-дослідних можливостей. Тобто, йде своєрідний відбір мізків з усього світу. Британія, знаючи, що її навчальні заклади високо котируються в світі, отримує стратегічну користь з освітньої міграції.

Ще однією формою інтелектуальної міграції, пов'язаною з глобалізацією і широким розповсюдженням глобальної мережі Інтернет, можна вважати такий прояв інтелектуальної міграції, як **ІТ-аутсорсинг**. Тобто, виконання певних завдань від іноземної фірми на контрактній основі фахівцем, який не полишає країни проживання [17, с.304].

У багатьох країнах також використовується можливість «віртуальної участі» у національному виробництві, яка сьогодні полегшується безліччю

інтерактивних технологій, що забезпечують обмін знаннями і перетворення спеціалізованих знань і досвіду в економічний, соціальний та культурний капітал. Цей напрямок, наприклад став актуальним для країн Африки, де створюються і працюють мережі експертів та підприємців в області комп'ютерних технологій з африканських фахівців, які проживають в Європі та Північній Америці.

Аналогічним чином в рамках ініціативи ЮНЕСКО «Вчені без кордонів» координується процес надання короткострокових волонтерських послуг викладачами і професорами, які вийшли на пенсію та бажають надати допомогу в університетах у себе на батьківщині.

Що стосується перспектив, то вже сьогодні перед світом постає проблема інтелектуальних кадрів. Жодна країна не в силах самотійно підготувати всіх без винятку спеціалістів, необхідних для виконання роботи на своїй території, тим більше, що така робота стає все більш комплексною. Це приводить до зростання міжнародної мобільності умінь, компетенцій і робочої сили всіх професійних рівнів.

Прогнозована криза кваліфікації торкнеться всіх країн світу і матиме серйозні наслідки. За прогнозами Глобального інституту McKinsey (MGI), до 2020 року дефіцит висококваліфікованих працівників і робочої сили з необхідними технічними навичками досягне 85 млн чоловік. Брак кваліфікованих кадрів з вищою освітою, прогнозований на рівні 38-40 млн чоловік, спостерігатиметься в основному в розвинених країнах.

За оцінками фахівців, дефіцит працівників з необхідними технічними вміннями та професійно-технічними навичками складе 45 млн чоловік – і це відбудеться вже через п'ять років. Проте і зараз роботодавці по всьому світу, в тому числі в Євразії, скаржаться на те, що третина вакансій фахівців з такими навичками залишаються незаповненими [55].

Як наслідок, це веде до зростання глобалізованого попиту і конкуренції за найважливіший економічний ресурс – кваліфіковану робочу силу та висококваліфікованих фахівців на всіх рівнях.

Отже, становлення економіки знань пов'язане, перш за все, із такими сферами як наукова та освітня діяльність, сфера послуг, виробництво

наукомісткої продукції, тому найважливішим ресурсом стають висококваліфіковані працівники, їх знання.

Основні причини міжнародної інтелектуальної міграції як складової загальних міграційних процесів полягають в тому, що за умов розширення науково-технічного розвитку людства, глобалізації та інтернаціоналізації соціально-економічних відносин спостерігається зростання ролі накопиченого інтелектуального капіталу в національному та міжнародному економічному розвитку. Але з огляду на існуючі суттєві відмінності в економічному потенціалі країн, відбувається міграція інтелектуального капіталу в регіони з можливістю найбільш ефективного його використання і, відповідно, найбільш високою оплатою висококваліфікованих кадрів.

1.3. Дослідження основних напрямків інтелектуальної міграції під впливом інноваційного розвитку світової економіки

Глобальні тенденції розвитку світової економічної системи переконливо свідчать про ознаки переходу від індустріального типу господарювання до постіндустріального, від ресурсомістких технологій до наукомістких виробництв. За цих умов пріоритети управління регіональною економікою об'єктивно зміщуються в бік підвищеної уваги до процесів інтелектуалізації країн світового господарства, які відкривають якісно нові можливості для ефективного використання інтелектуального потенціалу зайнятого населення, служать важливим індикатором переходу регіонів країни на інноваційний шлях розвитку.

У світі, особливо в розвинених країнах, процеси інтелектуалізації зайнятості населення зумовлюються зменшенням працемісткості сучасного матеріального виробництва. У структурі зайнятості відбуваються радикальні зміни на користь виробництва послуг та інформації, сфери науки, освіти, появи та поширення нових, більш складних професій, пов'язаних з новими електронними технологіями, виникнення нової категорії зайнятих – «віртуальних комірців», які забезпечують розробку, впровадження і функціонування інформаційних продуктів.

За різними оцінками, на початку XXI ст. у результаті інтелектуалізації праці в США сфера інформаційних галузей охоплює понад 80 % сукупного інтелектуального потенціалу зайнятого населення, в Японії – 88 %, а отримання більшої частки економічного ефекту у вигляді ВВП (в США – 73%, країнах ЄС – 63%, Японії – 56 %) пов'язується передусім з діяльністю сектора різноманітних інформаційних послуг [37, с. 75].

Серед найважливіших особливостей впливу глобалізації на розвиток та трансформацію сучасного ринку праці слід виокремити насамперед формування стійкого попиту на високоосвічених спеціалістів, здатних до сприйняття нових знань та підвищення рівня кваліфікації, підвищення попиту на представників «наскрізних професій», пов'язаних з інформаційними змінами у суспільстві, реалізацію можливостей залучення кваліфікованої іноземної робочої сили. В умовах глобалізаційних процесів актуалізується процес міжнародного обміну людським капіталом. Ці тенденції ведуть до того, що конкурентоспроможність країн визначатиметься перш за все рівнем людського розвитку.

В. Бенінг пропонує класифікацію, яка найбільш відображає інноваційну сутність міграції. Відповідно до неї виділяють такі її види:

- а) міграція кваліфікованої та напівкваліфікованої робочої сили для тимчасової роботи за контрактом;
- б) міграція для постійної роботи за кордоном та з метою створення робочих місць;
- в) циркуляція професійних, технічних і управлінських працівників, бізнесменів та осіб у рамках ТНК;
- г) міграція з метою здобуття професійної освіти та практичної підготовки для просування технологій, устаткування [32, с. 166].

У процесі міжнародної інтелектуальної міграції відбувається концентрація вчених у центрах інтелектуального тяжіння, в яких зосереджена значна кількість науковців, тобто «наукова еліта» з усього світу. Приклади світових центрів інтелектуального тяжіння (у тому числі регіони, міста, аналітичні центри, дослідницькі центри, мозкові центри, дослідницькі осередки, осередки дослідження

державної політики, фабрики думок, технопарки) та їх характеристику наведено у табл. 1.3:

Таблиця 1.3

Центри інтелектуального тяжіння мігрантів

№	Назва	Країна розташування	Загальна характеристика
1	Силіконова долина (Кремнієва долина)	США	Сукупність високотехнологічних компаній з великою щільністю у сфері комп'ютерних технологій, які пов'язані з розробкою і виробництвом комп'ютерів та їх складових, особливо мікропроцесорів, а також програмного забезпечення, пристроїв мобільного зв'язку, біотехнології тощо.
2	Кремнієвий ліс	США	Скупчення високотехнологічних компаній, які спеціалізуються на пристроях виводу інформації — моніторах і принтерах з відповідними програмними продуктами
3	«Фабрики думки»	США	Завданням класичної «фабрики думки» є висування в контексті забезпечення національної безпеки новаторських ідей, розробка перспективних проєктів, надання експертних консультацій державно-політичним структурам і потужним ТНК
4	Європейська організація ядерних досліджень (ЦЕРН)	Швейцарія та Франція	Проводить дослідження в галузі фізики високих енергій
5	Національна прискорювальна лабораторія ім.Енріко Фермі (Фермілаб)	США	Спеціалізується на дослідженнях в галузі фізики високих енергій, астрофізиці та прискорювальних технологіях.
6	Об'єднаний інститут ядерних досліджень (ОІЯД)	Росія	Основні напрями досліджень: ядерна фізика, фізика елементарних частинок і конденсованого стану речовини
7	Національне управління з повітроплавання і дослідження космічного простору (НАСА)	США	Відповідає за громадянську космічну програму країни, а також за дослідження повітряно-космічного простору
8	Медичний центр «Хадаса»	Ізраїль	Включає всі медичні і хірургічні спеціальності і є високоспеціалізованим медичним центром, відомим освоєнням нових медичних технологій
9	Медичний центр «Шемер»	Ізраїль	Фахівці ведуть велику науково-дослідну роботу, публікуються в найавторитетніших медичних журналах світу

Примітка. Складено автором за даними Присяжнюк Ю. І. Еміграція інтелектуальної особистості в умовах глобальної кризи // Вісник Львівського університету: Серія Міжнародні відносини. – 2015. – № 38. – С. 166.

Інтелектуальна кооперація має свої наслідки: позитивна для розвитку суспільства, людини та членів їхніх сімей, а також для країни розміщення інтелектуального ресурсу; негативна для країни, з якої виїжджає цей інтелектуальний ресурс.

Головним центром інтелектуального тяжіння є США. Саме вони являють собою унікальний світовий приклад та науково-інтелектуальну країну світу. На сьогодні в світі ефективно функціонує понад 1200 дослідницьких університетів. Їх діяльність постійно досліджується та узагальнюється національними урядами, міжнародними організаціями та багатьма експертами у сфері вищої освіти. Найбільшого поширення дослідницькі університети набули в США, де їх загальна кількість становить майже 260 університетських закладів (у той же час у Німеччині – 70, у Великій Британії – 73), [60].

Науковими центрами світового масштабу також є і передові університети, більшість з яких знаходяться в США та Великій Британії, а саме: Каліфорнійський інститут технологій, Гарвардський університет, Оксфордський університет, Стенфордський університет, Кембриджський університет, Масачусетський інститут технологій (MIT).

Таким чином, наука тепер більш тісно пов'язана з економічним зростанням країни та світу, ніж будь-коли раніше. Великі університети та наукові центри були, скоріше, відображенням багатства міст і націй, ніж безпосереднім виробником такого багатства. Сьогодні, провідні дослідницькі університети функціонують як справжні центри економіки знань. Однак такий стан речей може призвести в майбутньому до того, що створення інновацій та джерел економічного зростання буде сконцентроване в певних наукових центрах, збільшуючи розрив між науковими лідерами світу та аутсайдерами. Відповідно, необхідно зазначити, що інтелектуальна міжнародна міграція має свої наслідки, як позитивні, так і негативні, для світу в цілому, країн-експортерів, країн-імпортерів та пересічних суб'єктів-учасників міжнародного руху (див. Табл. 1.4).

Наслідки міжнародної інтелектуальної міграції

Суб'єкт міжнародного руху	Наслідки	
	Позитивні	Негативні
Світ	«Мінімізація кордонів» для можливостей інтелектуальної міграції: новий інноваційний потенціал для наукових досліджень, розвитку системи знань; розширення міжнародної кооперації праці; урізноманітнення форм спеціалізації, глобалізація міждержавних зв'язків; поява «глобальних діаспор».	Відсутність механізму світового контролю за дисбалансом видів та форм міжнародного руху людських ресурсів; дискримінація трудових мігрантів за гендерною, расовою, мовною ознаками; створення неконтрольованих центрів тяжіння робочої сили; дисбаланс на міжнародному ринку праці.
Країна-експортер людських ресурсів	Отримання інноваційних можливостей та інтелектуальних інвестицій; обмін досвідом; підвищення рівня інтелектуалізації національної економіки; створення нових форм кооперації праці; реекспорт капіталу трудових мігрантів; зменшення рівня безробіття.	Зростання масовості міграції, тимчасова або повна втрата висококваліфікованих працівників, «відтік мізків», що створює також підґрунтя для зниження рівня інтелектуалізації економіки; скорочення інтелектуального потенціалу країни; несприятливі демографічні обставини.
Країна-імпортер людських ресурсів	Зростання капіталонадходжень до економіки країни за рахунок витрат інтелектуальних мігрантів; гармонізація ринку праці за рахунок нових людських ресурсів; раціоналізація перерозподілу робочої сили; підвищення інтелектуального рівня країни; ефект від економії на підготовці фахівців.	Посилення конкуренції на ринку робочої сили, зниження реальної заробітної плати громадян країни при одночасному скороченні купівельної спроможності; диспропорції у попиті та пропозиції на ринку праці; проблеми адаптації працівників до місцевих умов праці та життя; негативні явища у соціальній сфері країни.
Людина, яка здійснює міжнародний рух	Інтелектуалізація людського потенціалу та ресурсу, отримання можливостей для подальшого власного розвитку; покращання психоемоційного та фізичного стану людини, отримання економічної вигоди та інноваційних можливостей; освоєння новітніх можливостей та засобів організації праці; підвищення продуктивності праці.	Бажання отримати більший заробіток, але внаслідок високої інтенсивності праці виникає втому, з'являються хвороби, відчувається негативний вплив клімату на організм людини, ностальгія за батьківщиною, часткова втрата комунікації з рідними, негативний вплив від зміни ритму життя та звичного розпорядку дня; наявність мовного бар'єру.

Примітка. Складено автором за даними Сардак С. Е. Розвиток міжнародного руху людських ресурсів у глобальному суспільстві // Економічний простір: зб. наук. пр. – Д.: ПДАБА, 2015. – № 66. – С. 47.

Розглянемо наслідки інтелектуальної міграції залежно від їх суб'єктної групи. **Для світу** в цілому позитивним є те, що з'являється можливість «мінімізації кордонів» для інтелектуальної міграції через просторові можливості та уніфіковані властивості: новий інноваційний потенціал для наукових досліджень, розвиток системи знань, що створює новітні глобальні технології, нові продукти світового значення; розширення міжнародної кооперації праці; урізноманітнення форм спеціалізації, глобалізація міждержавних зв'язків та розширення інфраструктури світового господарства, поява глобальних діаспор [38, с.47].

Негативними наслідками цієї групи є те, що в умовах суб'єктивного світового рівня інтелектуальної міграції неможливо здійснювати контроль за дисбалансом розвитку видів та форм міжнародного руху людських ресурсів. Також негативним наслідком є постійна дискримінація трудових мігрантів за гендерною, расовою, мовною ознаками; створення неконтрольованих центрів тяжіння робочої сили; дисбаланс на міжнародному ринку праці.

Для країни-експортера людських ресурсів позитивним наслідком є отримання інноваційних можливостей та інтелектуальних інвестицій (особливо для емігрантів); обмін досвідом; підвищення рівня інтелектуалізації національної економіки; створення нових форм кооперації праці; реекспорт капіталу трудових мігрантів; зменшення рівня безробіття. Негативними наслідками для цієї суб'єктної групи є зростання масовості міграції в країні, тимчасова або повна втрата висококваліфікованих та ініціативних працівників, так званий «відтік мізків», що створює також підґрунтя для зниження рівня інтелектуалізації національної економіки; скорочення інтелектуального потенціалу країни; несприятливі демографічні обставини; зміна значення кластерної позиції країни щодо інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів.

Для країни-імпортера людських ресурсів позитивним наслідком є зростання капіталонадходжень до економіки країни за рахунок фінансових витрат учасників інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів; часткове збалансування та гармонізація на ринку праці за рахунок нових людських ресурсів; раціоналізація

перерозподілу робочої сили; підвищення рівня інтелектуалізації країни; ефект від економії на підготовці певних спеціалістів та фахівців [38, с.48].

Але за таких позитивних явищ негативними наслідками стають посилення конкуренції на ринку робочої сили, зниження реальної заробітної плати громадян країни при одночасному скороченні купівельної спроможності; диспропорції у попиті та пропозиції на ринку праці; проблеми адаптації працівників до місцевих умов праці та життя; зростання цільового бюджетного навантаження в економіці приймаючої країни; негативні явища у соціальній сфері країни.

Особливим і, мабуть, найважливішим суб'єктом інтелектуальної міграції є саме **людина**, для якої позитивними наслідками є сам процес інтелектуалізації людського потенціалу та ресурсу, отримання можливостей для подальшого власного розвитку; покращання психоемоційного та фізичного стану людини, отримання економічної вигоди та інноваційних можливостей; освоєння новітніх можливостей та засобів організації праці; підвищення продуктивності праці.

Але інтелектуальна міграція завдає і негативних наслідків для людини: через бажання отримати більший заробіток, однак внаслідок високої інтенсивності праці виникає втома, з'являються хвороби, відчувається негативний вплив клімату на організм людини, ностальгія за батьківщиною (домівкою), часткова втрата комунікації з рідними, близькими та колегами, негативний вплив від зміни ритму життя та звичного розпорядку дня, наявність мовного бар'єру. Цей перелік не є вичерпним, і він може розширюватися залежно від країни перебування людини, рівня економічного розвитку держави та інших впливових зовнішніх факторів, які розгалужують види наслідків залежно від їх категоріального значення щодо впливу на суб'єкт інтелектуальної міграції.

Розглядаючи в сукупності усі наведені наслідки, можна стверджувати, що інтелектуальна міграція є позитивним фактором формування нового глобального середовища, що, у свою чергу, сприяє розширенню режиму відтворення населення світу, забезпечує поліпшення кількісних і якісних параметрів його структури, сприяє позитивній динаміці процесів народжуваності, сімейного складу, внутрішньої й зовнішньої міграції в нових інтелектуальних умовах світу [38, с.49].

Отже, в основі процесу інтелектуалізації лежать знання, творчий потенціал та нестандартний підхід працівників. На відміну від інших ресурсів вони невичерпні. Спостерігається розширення компетентностей працівника, перехід від вузької спеціалізації до «універсального» працівника, який здатний розуміти сутність проблеми, креативно мислити та опрацьовувати інформацію, змінювати технологічний процес, а також зазнають змін форми організації виробництва і праці.

При цьому країна тяжіє до міжнародної кооперації ресурсів задля підвищення рівня інтелектуалізації господарської діяльності та людських ресурсів, розвиток останніх і здійснюється саме у формі їх міжнародного руху. Також одну з провідних ролей у розвитку економічної сфери відіграють наукові галузі та високі технології, які виражають значну частину результатів НДДКР. Через них визначається попит на наукові досягнення і створюється база пропозицій інформаційних нововведень практично для всіх галузей економіки. Тому основу інтелектуальної економіки створюють високотехнологічні компанії, процес виробництва в яких ґрунтується на інформаційних можливостях глобальних телекомунікацій. Таким чином, науково-технічний та економічний потенціал країни, а також рівень інтелектуалізації її людських ресурсів визначаються обсягами наукомісткого сектора та ступенем використання високих технологій та інновацій [17, с.305].

Окремо проаналізуємо зовнішні економічні ефекти міжнародної міграції висококваліфікованої робочої сили для країн-реципієнтів. Якщо відтік некваліфікованої робочої сили здатний суттєво зменшити кадровий потенціал національної економіки, то еміграція висококваліфікованої робочої сили зумовлює значно більший негативний ефект. Адже крім зменшення власне кадрового потенціалу в цьому випадку зменшується й інтелектуальний потенціал. Крім цього на підготовку такої робочої сили витрачено певні економічні ресурси.

У таблиці 1.5 представлено країни, в яких за статистикою найбільший коефіцієнт еміграції висококваліфікованих працівників (частка населення з вищою освітою, що емігрує за кордон, у загальній кількості зазначеної категорії населення), [28, с.67].

Країни з найбільшими втратами висококваліфікованої робочої сили внаслідок міжнародної міграції в ХХІ ст.

№	Країни з населенням 0,25-4 млн жителів	Коефіцієнт еміграції висококваліфікованої робочої сили, %	Країни з населенням понад 4 млн жителів	Коефіцієнт еміграції висококваліфікованої робочої сили, %
1	Гіяна	81,9	Гаїті	73,7
2	Ямайка	74,6	Сьєрра-Леоне	48,4
3	Тринідад і Тобаго	67,5	Мозамбік	43,7
4	Гамбія	60,4	Гана	42,3
5	Каре Верде	55,5	Кенія	33,4
6	Барбадос	47,5	Уганда	30,7
7	Маврикій	45,1	Сомалі	29,9
8	Фіджі	44,5	Ангола	26,4
9	Мальта	44,1	Шрі-Ланка	24,1
10	Багами	42,3	Руанда	23,9

Примітка. Складено автором за даними Мойсей В.І. Основні чинники міжнародної міграції трудових ресурсів в умовах глобалізаційних змін // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту, 2018. – Вип. 3.(55). – С.67.

З цієї таблиці можна побачити, що найбільш суттєвих втрат унаслідок міграції висококваліфікованих працівників зазнають невеликі острівні країни Карибського басейну та країни Африки. Для острівних країн коефіцієнт еміграції висококваліфікованих працівників у деяких випадках перевищує 50%. Африканські країни внаслідок міжнародної міграції втрачають понад 20% висококваліфікованого сегмента національного кадрового потенціалу.

Якщо в разі загальної міжнародної трудової міграції основними експортерами робочої сили є країни, що розвиваються, то щодо висококваліфікованої робочої сили ситуація трохи інша. В цьому сегменті розвинені країни опиняються в ролі не лише реципієнта висококваліфікованих трудових мігрантів, а й донора.

Частка висококваліфікованої робочої сили, яка емігрувала за кордон, у більшості розвинених країн не перевищує 10 %, низькою вона є в Японії, США, Іспанії та Австралії. Понад 10 % висококваліфікованих працівників, які народились у Швейцарії, Португалії, Австрії або Великій Британії, живуть і працюють у інших країнах ОЕСР. Частка висококваліфікованих емігрантів у загальному обсязі

відповідного сегмента становить понад 20 %: для Люксембургу– 22,2 %, Ірландії– 24,2 %, Нової Зеландії– 24,2 % [28, с.68].

Зниження продуктивності економіки через втрату висококваліфікованих працівників і випускників вищих закладів освіти є найбільш обговорюваним негативним впливом міграції висококваліфікованих працівників для країн-донорів. Однак оцінити ці втрати неможливо через відсутність відповідної статистики.

Існує й інший ефект втрати робочої сили високої кваліфікації – витрати держави на підготовку фахівців. Хоча фінансування державою освіти вважається є надаваною громадянам країни, але воно також вважається інструментом економічного розвитку навіть у високорозвинених країнах, наприклад, у США. Тому міграція громадян з вищою освітою в інші країни часто розглядається як зменшення віддачі державних інвестицій в освіту [62].

У таблиці 1.6 показано прямі втрати державних інвестицій в освіту через міжнародну міграцію висококваліфікованої робочої сили. Як бачимо з таблиці, втрати державних інвестицій в освіту внаслідок відпливу висококваліфікованої сили невеликі порівняно з ВВП, але становлять помітну частку всіх державних витрат на освіту [70].

Таблиця 1.6

Прямі втрати державних інвестицій в освіту для країн із високою часткою міграції висококваліфікованої робочої сили

Країна	Відсоток випускників ВНЗ, які мігрують за кордон	Втрата державних інвестицій в освіту, % ВВП	Втрата державних інвестицій в освіту, % до загального фінансування освіти
Гайна	81,9	0,5	13,7
Ямайка	74,6	0,74	12,1
Гамбія	60,4	0,78	24,5
Капе Верде	55,5	0,91	16,3
Барбадос	47,5	0,92	12,2
Маврикій	45,1	0,64	17,5
Мальта	44,1	1,5	27,6
Гана	42,3	0,54	9,7

Примітка. Складено автором за даними Global investment trend monitor 2019.

У цьому сенсі міграція висококваліфікованої робочої сили зумовлює певні негативні ефекти для економіки країн – донорів робочої сили. Однак при цьому потрібно, щоб громадяни з вищою освітою мали змогу працевлаштуватися на батьківщині. Якщо ж вони поповнюють число безробітних, тоді їхня міграція в інші країни не може розглядатися як негативний ефект з економічної точки зору, принаймні в поточному періоді. Адже якщо вільні місця в економіці для таких працівників відсутні, то існує невідповідність між політикою держави щодо економічного розвитку та розвитку освіти, і якщо такі громадяни залишаються в країні, то вони не лише не робитимуть внесок у економічний розвиток, а навпаки, держава буде вимушена витратити додаткові кошти на їхнє утримання (надання соціальних виплат).

Проте, існує зворотний позитивний ефект для країни донора робочої сили, пов'язаний з тим, що у випадку міграції наукових кадрів вони продовжують підтримувати тісні зв'язки і співпрацювати з колегами на батьківщині. Еміграція науковців до інших країн (наприклад США) створює ефект зворотного потоку знань до країни-реципієнта.

І хоча цей ефект не є власне економічним, однак його вплив на інтелектуальний потенціал національної соціально-економічної системи є позитивним. Тому позитивним він є і для економіки. Якщо б не було міграції науковців з країни-донора до країни реципієнта, то в деяких випадках не було б створено нових знань. Відтак не було б і потоків частини з них в економіку країни-донора.

Слід зауважити, що якщо вплив загальної міграції до країн-реципієнтів у контексті національних ринків праці має і позитивний, і негативний бік, то у випадку міграції висококваліфікованої робочої сили існує згода серед науковців щодо позитивного її впливу на економіку країни-реципієнта. У багатьох країнах міжнародна міграція робить великий внесок у зростання висококваліфікованих кадрів, які використовує економіка [72], (рис. 1.2.):

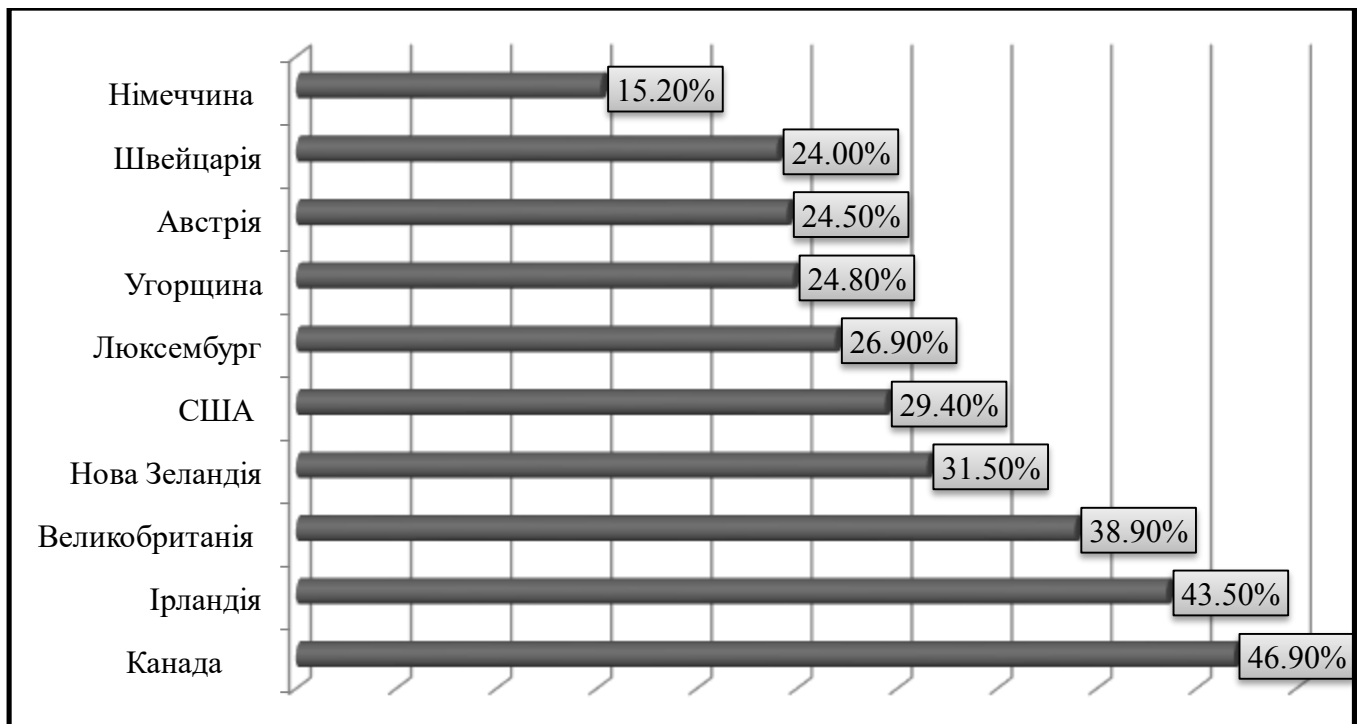

Рис. 1.2. Частка працівників з вищою освітою серед міжнародних мігрантів у 2019 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними The Human Capital Report 2019 World Economic Forum.

У багатьох розвинених країнах частка працівників із вищою освітою серед трудових мігрантів вища, ніж серед місцевого населення. Позитивне сальдо міграції висококваліфікованих фахівців дуже велике у США (8,2 млн), а також у Канаді, Австралії, Франції та Німеччині.

Частка іноземних працівників у загальному сегменті висококваліфікованої робочої сили дуже велика (перевищує 20 %) у Австралії, Люксембурзі, Швейцарії, Канаді та Новій Зеландії. Особливо помітною є ця відмінність у Мексиці, Ірландії, Новій Зеландії, Угорщині. Відповідно, якщо замінити іммігрантів місцевими кваліфікованими працівниками, то витрати на освіту в таких країнах мають суттєво зрости.

Отримуючи підготовлених мігрантів, країни-реципієнти заощаджують на підготовці місцевих працівників високої кваліфікації. Однак суто економічні масштаби такої економії невеликі [72], (рис. 1.3.):

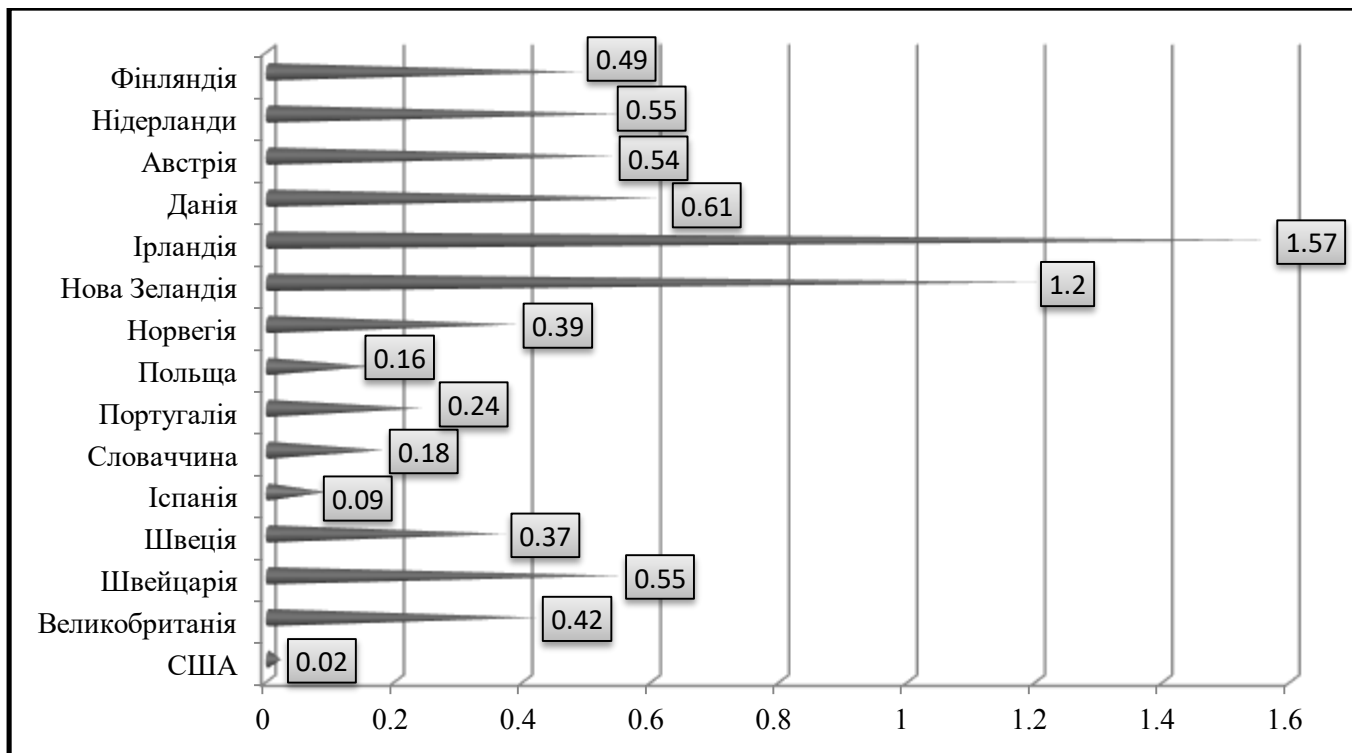

Рис. 1.3. Економія державних витрат на підготовку висококваліфікованої робочої сили в країнах-реципієнтах, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними The Human Capital Report 2019 World Economic Forum.

Якщо проаналізувати економію держави на імміграції висококваліфікованих працівників, можна дійти висновку, що позитивний ефект є незначним. Лише щодо Ірландії та Нової Зеландії він перевищує 1 % ВВП. Тому логічно, що основним мотивом стимулювання імміграції висококваліфікованої робочої сили для країн-реципієнтів є непрямий позитивний ефект на заощадженні витрат на її підготовку, а непрямий, який виявляється у збільшенні інтелектуального потенціалу і, як наслідок, загальної ефективності економіки.

Міжнародна міграція висококваліфікованих працівників зумовлює прямий негативний зовнішній ефект у економіках країн-донорів робочої сили, пов'язаний з втратою частини державних інвестицій в освіту. Однак сумарні втрати країн із найбільшими відносними міграційними втратами висококваліфікованої робочої сили за останніх 10 років не перевищують 10–20 % річного ВВП, хоча й становить помітну частку всіх витрат на освіту. Та ці втрати менші, ніж грошові перекази мігрантів у ці країни.

Міждержавну інтелектуальну міграцію розглядають як міграцію наукових і викладацьких кадрів високої кваліфікації, зайнятих науковими дослідженнями і розробками, або як міграцію спеціалістів, які займаються кваліфікованою інтелектуальною чи творчою працею, включаючи потенційних спеціалістів (молодих учених, студентів, аспірантів і стажистів). Деякі дослідники зараховують до цієї категорії мігрантів інших висококваліфікованих працівників, діяльність яких пов'язана не з наукою, а творчістю, і вони є елементом престижу країни, що приймає мігрантів (наприклад, музикантів, артистів, тренерів, спортсменів), [38, с. 45].

Вважаємо за потрібне виділити такі види інтелектуальної міграції:

- освітня,
- наукова;
- технологічна (ІТ-галузь).

Кожен вид по-своєму розвинений і має свої як негативні, так і позитивні сторони.

Освітня міграція є особливим видом міграції, характерними рисами якої є короткотерміновість, більш-менш чітко окреслені часові рамки, обмеження певною віковою групою, а також головна мета виїзду – здобуття освіти за кордоном. Як правило, освітня міграція є добровільною.

Особливою групою тимчасових мігрантів є закордонні студенти. До них належать особи, які здобувають вищу, післядипломну та іншу освіту за кордоном. Із соціологічного погляду ситуація закордонного студента є ситуацією чужого, який знаходиться в контакті з новим середовищем, іншою культурою та іншим суспільством протягом тривалого, але загалом визначеного часу. Це вимагає адаптації до середовища і наявних у ньому умов, а також – повного пристосування до культури приймаючого суспільства. Закордонний студент виконує у новому середовищі кілька ролей: роль молоді особи, студента, іноземця, представника своєї країни, а також посередника між культурами [74].

В умовах глобалізації та європеїзації соціально-економічних процесів та явищ зростає значення освітньої міграції як важливої та інтелектуальної за змістом форми

міграційних переміщень населення. На європейському рівні політика у сфері освіти і науки активного розвитку набула в межах Лісабонської стратегії (2000 р.). Цим документом започатковано: політику інтеграції освіти й наукових досліджень; активізацію дослідницької діяльності для досягнення високої якості та забезпечення конкурентоспроможності європейської вищої освіти; створення єдиного «Європейського простору вищої освіти» (EHEA) і «Європейського наукового простору» (ERA), [66].

Особливістю сучасного етапу глобалізації інтелектуального розвитку є те, що до чотирьох свобод руху (капіталу, робочої сили, товарів і послуг) додається **«п'ята свобода» – свобода руху знань**. Зняття віртуальних, хоча і відчутних, кордонів між історично різними освітніми системами потребує введення чіткої і зрозумілої для всіх учасників процесу системи дипломів, прозорість присудження наукових ступенів, еквівалентність кваліфікацій тощо. На європейському рівні створення єдиного простору вищої освіти і науки забезпечує відкритість та мобільність академічного руху для студентів, викладачів та дослідників [41, с. 33].

Останнім часом активізувалася зарубіжна студентська міграція. Щороку зростає кількість молоді, яка бере участь у міжнародних освітніх переміщеннях, які в основному мають тимчасовий, нерегульований характер. За даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) кількість студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах за межами країни свого громадянства, зросла більше ніж утричі, з 1,3 млн. у 1990 р. до майже 4,3 млн. в 2010 році, що становить майже 6% зростання на рік. Цей показник перевищує загальносвітові темпи зростання вищої освіти. У 2016 році близько 5 млн. студентів навчалось за межами країни їх громадянства [50].

У наші часи освітня міграція набирає великого розмаху. Передовими країнами, до яких їдуть навчатися закордонні студенти, є високорозвинені, інтелектуальні країни світу. Ці країни демонструють розвинуту кон'юнктуру національних економік, домінантне становище в структурі економіки інноваційного потенціалу, сфери послуг та обслуговування [50], (табл. 1.7):

Топ-10 країн світу, куди/з яких країн їдуть навчатися студенти

№	Країни, куди їдуть навчатися студенти	Студентів від загальної кількості мобільних студентів, %	З яких країн їдуть навчатися студенти	Кількість студентів, тис. чол.
1	США	18	Китай	694000
2	Велика Британія	11	Індія	189500
3	Франція	7	Корейська Республіка	123700
4	Австралія	6	Німеччина	117600
5	Німеччина	5	Саудівська Аравія	62500
6	Росія	4	Франція	62400
7	Японія	4	США	58100
8	Канада	3	Малайзія	55600
9	Китай	2	В'єтнам	53800
10	Італія	2	Іран	51600

Примітка. Складено автором за даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

Таким чином, наукові знання і людський капітал стають головною рушійною силою економічного зростання у XXI столітті, а основою її безперервного розвитку є вища освіта, особливо елітні дослідницькі університети. Завжди вважалося, що це положення вірне лише для розвинених країн, але в останні роки зростає усвідомлення, що воно справедливо і для країн, що розвиваються, а також для країн з середнім рівнем доходів, які все частіше впевнено займають ніші виробництва інноваційних продуктів. Це стало можливим завдяки економічній глобалізації та зростаючій мобільності знань, технологій, студентів, учених і висококваліфікованих професіоналів.

«Відтік мізків», про який говорили як про загрозу, обернувся стрімким зростанням успішних випадків циркуляції мізків, збагачуючи всі сторони, залучені у цей процес. І студенти, і вчені використовують у країнах прибуття отримані знання, а також зв'язки і мережеві спільноти, знання особливостей і культур країн походження для створення нових індустрій і здійснюють внесок в розвиток і зростання «економіки знань».

Висновки до розділу 1

В умовах розвитку нової економіки збільшується роль вивчення проблеми міграції висококваліфікованих фахівців, так званого «відтоку мізків». Основними причинами та чинниками, що впливають на прийняття рішення про міграцію висококваліфікованими фахівцями є:

- низький рівень оплати праці вчених,
- недостатнє матеріально-технічне забезпечення дослідницького процесу,
- політичну і соціально-економічну кризи,
- відсутність внутрішнього попиту на результати високотехнологічних досліджень тощо.

До «притягуючих» чинників - високий рівень заробітної плати, можливість доступу до сучасного устаткування і засобів комунікації, можливість підвищення кваліфікації, професійної самореалізації тощо.

За умов розширення науково-технічного розвитку людства, глобалізації та інтернаціоналізації соціально-економічних відносин основні причини міжнародної інтелектуальної міграції як складової загальних міграційних процесів полягають в тому, що спостерігається зростання ролі накопиченого інтелектуального капіталу в національному та міжнародному економічному розвитку.

Але з огляду на існуючі суттєві відмінності в економічному потенціалі країн, відбувається міграція інтелектуального капіталу в регіони з можливістю найбільш ефективного його використання і, відповідно, найбільш високою оплатою висококваліфікованих кадрів.

Відповідно процеси інтелектуальної міграції, посилюючи економічний та науковий розвиток країн-реципієнтів, одночасно послаблюють економічну міць країни-донора, що впливає на її здатність просуватися шляхом розвитку економіки знань та зменшує ресурсний потенціал людського капіталу.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ МІГРАЦІЇ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ З УКРАЇНИ

2.1. Причини виникнення інтелектуальної міграції в Україні

Останнім часом все більше ризиків виникає у зв'язку з еміграцією висококваліфікованих спеціалістів та молоді, і внаслідок повернення до України після отримання освіти за кордоном. Країни ЄС проводять політику залучення висококваліфікованих іммігрантів, молодих спеціалістів з числа іноземних студентів. Натомість в Україні втрата цих категорій працівників негативно позначається на віковій та освітньо-кваліфікаційній структурі робочої сили, що може гальмувати економічне зростання. Враховуючи сучасні політичні умови, проведення антитерористичної операції та продовження економічної кризи, існує тенденція до зростання еміграції, зростання мотивації до працевлаштування за кордоном та трансформації тимчасової трудової міграції на постійну, об'єднання сімей мігрантів у зарубіжних державах, водночас із збільшенням нерегульованого сегменту української еміграції за кордон. Це може призвести до погіршення становища українців у зарубіжних державах, остаточну втрату для України багатьох мігрантів та їхніх нащадків, значне зменшення обсягів валютних надходжень від мігрантів. Попри серйозні виклики, спричинені масовою трудовою міграцією, держава залишається пасивною у справі повернення висококваліфікованих мігрантів і студентів та сприяння їх реінтеграції в українське суспільство, заохочення переказів їхніх заробітків на Батьківщину та їх ефективного використання.

Недостатньо використовується могутній економічний та інтелектуальний потенціал і старих, і нових, тобто тих, що склалися внаслідок трудової міграції, діаспор, здатних за умови належної державної підтримки та конструктивної співпраці бути провідниками інтересів України за кордоном, сприяти розвитку міжнародних торгово-економічних та культурних зв'язків. Внутрішня міграція в Україні, яка

могла б бути альтернативою зовнішній міграції, відбувається поза планами і програмами регіонального розвитку. Вона спрямована до найперспективніших з точки зору умов життя та працевлаштування регіонів, передовсім столиці, формується з найактивніших представників сільських поселень та депресивних регіонів, що звужує перспективи їх розвитку, посилює регіональні диспропорції. Ураховуючи соціально-економічну ситуацію, міграційна привабливість України в порівнянні з іншими країнами, які приймають мігрантів, невисока. Підстави імміграції дещо звужені і обмежені передовсім прибуттям іноземних студентів та нечисленних працівників. В Україні відсутні програми заохочення репатріації закордонних українців, вихідців з України та їхніх нащадків. Попри жорстку конкуренцію за кваліфіковані трудові ресурси на міжнародному ринку праці не існує системи залучення висококваліфікованих спеціалістів за кордону, здатних сприяти інноваційному розвитку економіки країни, не виправдано обмежені можливості виходу на український ринок праці найбільш підготовленої й інтегрованої частини іноземців, якими є іноземні студенти, що отримали освіту в Україні [23].

Інтелектуальна міграція – це багатосторонній процес, на перебіг якого впливає велика кількість факторів, відмінних за своєю структурою. При класифікації причин інтелектуальної міграції виділяють економічні, політичні та соціальні фактори впливу [6]. При чому ці фактори, в основному, діють в рамках двосторонньої системи, яка складається з внутрішніх чинників, характерних для України, та закордонних які мають значний вплив на обсяги та значення такої міграції (див. Табл. 2.1.).

Переважає більшість мігрантів з усього світу їдуть до високорозвинених країн таких як США, Канада, Сінгапур та країни ЄС. Саме там вони здобувають високу освіту, мають добре страхування щодо здоров'я, не мають страху до сплати податків так як не відчувають корупцію, і знають, що віддані кошти дійсно підуть на користь державі і на її розбудову.

Фактори впливу на міграцію

Внутрішні фактори	Зовнішні фактори
Соціальні	
Низька якість освіти Погані умови праці Низький рівень охорони Відсутність можливості самореалізації	Висока якість освіти Хороші умови праці Низький рівень охорони здоров'я Можливість самореалізації
Політичні	
Наявність корупції Політична нестабільність	Відсутність корупції Стабільна політична система
Економічні	
Низький рівень заробітної плати Низька якість життя Високий рівень безробіття Економічна нестабільність	Високий рівень заробітної плати Висока якість життя Низький рівень безробіття Стабільна економіка

Джерело: Дмитриев А. Конфликтогенность миграции: глобальный аспект // Социологические исследования. 2014. – №10. – С. 4.

Не важко зрозуміти, що ті внутрішні фактори які має Україна підштовхують людей до змін, вони бачать перспективу переїзду і тягнуться до кращих можливостей, які не змогла їм дати власна держава. Вони їдуть на заробітки в сусідні держави, де б виконують тяжку фізичну працю, але отримують кількість грошей в рази більше ніж в Україні

Нас зацікавило те, куди саме відправляються українці жити та заробляти. Ми знайшли статистику за 2018 рік, топ 5 країн з найбільшою кількістю мігрантів з України. У дану статистику включено мігрантів як ф є як працездатними так і ні.

Як добре видно нижче (див. Рис. 2.1.), основні країни в яких зосереджена велика кількість мігрантів з України, це або наші найближчі сусіди, або високорозвинуті країни Заходу. Цими країнами виявились: Росія, США, Казахстан, Італія та Німеччина. За різними експертними даними, загальна кількість працюючих мігрантів у Росії становить від 4,6 до 8 мільйонів осіб. А недавній директор Федеральної міграційної служби Росії генерал В. Поставнін вважає, що тільки нелегальних мігрантів у Росії налічується від 6 до 8 мільйонів осіб. Показники

українців серед них, за різними даними експертного співтовариства, коливаються від 800 тисяч до 3,5 мільйонів осіб.

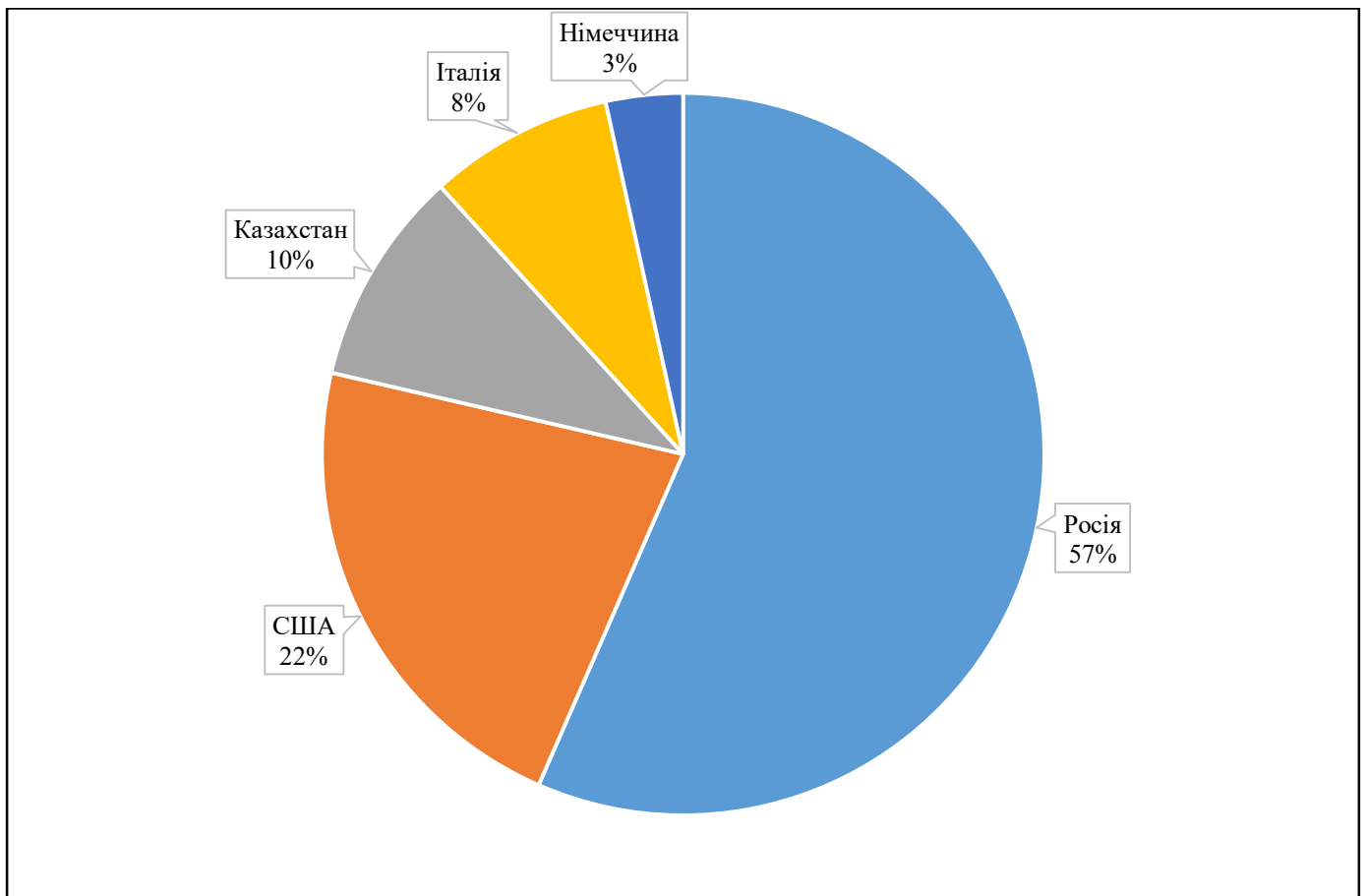

Рис. 2.1. Країни з найбільшою кількістю мігрантів з України станом на 2018 рік, у (%)

Примітка. Побудовано автором заданими статистиками ООН

Станом на 2018 рік у Росії було відзначено найбільшу кількість мігрантів з України, після неї виступає США, навіть при тому, що країна знаходиться далеко від батьківщини, і умови для візи було покладнено, люди все одно шукають будь-які шляхи для переїзду, часто використовуючи для цього освітні програми, або потрапляють туди через Канаду.

Перш за все, варто дізнатись причини переїзду до цих країн їх внутрішні фактори: економічні, політичні та соціальні. Економічний фактор є одним із рушійних для становлення успішної країни, він показує її статус на світовій арені та відображає своє внутрішнє становище також.

Таблиця 2.2

Економічні показники країн з найбільшою кількістю мігрантів з України у 2018 році

	Росія	США	Казахстан	Італія	Німеччина
ВВП, млн. дол.США	1 657 554,65	20 544 343,46	179 339,994	2 083 864,26	3 947 620,16
Рівень інфляції, %	4,27	1,91	5,43	1,5	1,72
Рівень безробіття, %	5	3,9	4,9	10,6	3,4
Місце в рейтингу ведення бізнесу	35	6	36	46	20
Індекс якості життя(оцінка із 10)	5,31	7,38	5,20	7,21	7,38

Примітка. Складено автором за офіційними даними Світового Банку (СБ)

Аналізуючи таблицю зрозуміло чим так вабить США та Німеччина, це сильні представники на світовій арені, з високим рівнем економіки, гарними показниками ВВП, нормальним рівнем інфляції, та низьким рівнем безробіття. Також, це хороші місця для початку свого власного бізнесу (див. Табл. 2.3.) Італія теж не дуже далеко знаходиться від цих двох країн, але рівень безробіття в ній більший ніж серед усіх п'яťох країн. Показники Росії та Казахстану не є такими блискучими, як у трьох інших. Але це наші сусіди, країни в яких для нас легка міграційна політика, та не варто відкидати той фактор, що це люди мову яких, майже всі ми опануємо з дитинства, маємо там родичів. Звичайно, слід звернути увагу на те, що в них також легко потрапити на сезонні заробітки, виконуючи не дуже перспективну роботу, але отримуючи більший заробіток, який при повернені на батьківщину, більшість мігрантів витрачує на свою сім'ю[12].

Окрім економічних факторів, на бажання переїхати, як ми уже зазначили впливають соціальні та економічні фактори. Щоб оцінити становище України в соціальній та політичній сфері, серед своїх сусідів по кордонам та по морю, це теж країни які є у стадії розвитку. Україна, здає свої позиції, навіть при тому, що значна кількість людей використовує мобільні телефони, не такіж і великі показники доступу до інтернету, а у сучасному світі, інтернет це перш за все інформація, яка дає нам знання, підвищує наш рівень свідомості за допомогою метода порівняння, дає нам змогу на заробіток і навіть вплив на державу (див. Табл. 2.3.).

Забезпеченість мобільним телефоном та інтернетом

Країна	Інтернет-користувачі, %	Мобільні телефона, на 100 осіб
Чехія	81,3	139,2
Польща	68,0	148,7
Словаччина	85,0	122,3
Угорщина	72,8	118,9
Румунія	55,8	107,1
Болгарія	56,7	129,3
Грузія	45,2	129,0
Туреччина	53,7	96,0
Україна	49,3	144,0
Молдова	49,8	108,0

Примітка. Складено автором за офіційною статистикою з Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАНУ

Навіть при тому, що Україна, що значна кількість людей в Україні використовує мобільні телефони, порівняно з тим спостерігаються не такіж і великі показники доступу до інтернету, а у сучасному світі, інтернет це перш за все володіння інформацією, яка дає знання, підвищує наш рівень свідомості за допомогою метода порівняння, дає нам змогу на заробіток і навіть вплив на державу

Задоволеність власним життям (див. Табл. 2.4) порівняно з сусідами в Україні одна з найнижчих, жителі мають невдоволені низькою якістю освіти, поганим рівнем безпеки. Задоволеність роботою сягнула передостанньої позиції, також ми маємо найнижчу оцінку свободи слова. У підрахунку загального індексу Україна зайняла останнє місце, це нижче ніж навіть серед сусідів з гуршою економікою. Задоволеність суспільним життям відчутно залежить від фінансового стану. Люди із кращим фінансовим становищем частіше відзначають, що вони задоволені тим, як складається їхнє життя, аніж бідні. При цьому навіть серед людей, які можуть дозволити собі купувати дорогі речі, задоволені життям далеко не всі – тільки 67%.

Таблиця 2.4.

Задоволеність власним життям громадян у %

	Освітою	Охороною здоров'я	Рівнем життя	Роботою	Безпекою	Свободою вибору		Загальний індекс
						ж	ч	
Чехія	74	74	75	70	70	80	77	6,6
Польща	67	47	68	44	66	73	73	6,0
Словаччина	66	52	59	61	62	54	47	6,2
Угорщина	55	53	56	71	53	52	50	5,3
Румунія	64	65	49	41	55	74	80	5,8
Болгарія	42	38	37	51	54	53	52	4,4
Грузія	66	59	24	33	73	56	61	4,1
Туреччина	51	71	65	61	60	60	67	5,5
Україна	50	22	17	39	44	34	43	4,0
Молдова	55	40	44	32	45	55	53	6,0

Примітка. Складено автором за даними офіційної статистики з Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАНУ

Звичайно після таких показників задоволення власним життям, зовсім не тяжко зрозуміти, що задоволеність суспільним життям (див. Табл. 2.5.) буде мінімальною. Не варто не звертати уваги на відсоток можливості дозвілля, він є досить високим, а це, насамперед, говорить нам про те, що при доброму розвитку туризму і можливо привести більше інвестицій та збільшити прибуток у країні.

Останнім часом збільшується тенденція міграції до Польщі та Німеччини (яка вже була зазначена, як одна з країн з великою кількістю мігрантів українців. Польща та Німеччина мають свої чітко виражені погляди на цю ситуація. Ми знайшли останні відомості щодо їх позиції та відношення влади України, щодо цього також [34].

Українська діаспора є однією з найбільших діаспор у світі, і 150 років масової міграції створюють значним чином завдяки українським громадам, що подорожують скрізь від Канади та Америки до Австралії та Бразилії. Остання велика хвиля почалася в 2014 році, коли економічний крах і війна з Росією спонукали мільйони українців шукати більш процвітаюче і безпечне майбутнє в ЄС. Зараз ми вже можемо побачити наступний етап цієї хвилі [42].

Задоволеність суспільним життям громадян у %

	Місцевим ринком праці	Можливостями дозвілля	Місцевою владою	Правовою системою	Захистом довкілля	Центральною владою
Чехія	39	14	89	45	67	44
Польща	25	9	86	42	51	21
Словаччина	12	11	81	26	38	28
Угорщина	23	9	80	42	46	28
Румунія	22	7	80	40	28	25
Болгарія	13	4	77	19	22	14
Грузія	5	18	74	37	30	25
Туреччина	31	5	75	43	44	49
Україна	9	16	76	4	13	8
Молдова	9	17	71	22	24	17

Примітка. Складено автором за даними офіційної статистики з Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН

1 березня 2019 року Німеччина запровадила нові трудові норми для громадян, які не є членами ЄС, що суттєво полегшує українцям легальне працевлаштування в країні. Закон про кваліфіковану імміграцію Німеччини викликав особливу стурбованість у Польщі, де українські працівники стали ключовим фактором, що сприяє економічному зростанню з 2014 року. Поки поляки планують запобігти втраті цінних українських робітників, є менше доказів того, що сама Україна готова чи здатна протидіяти залученню громадян до працевлаштування в країнах із більш потужними економіками.

Рішення Німеччини відкрити свій ринок праці відображає необхідність заповнити понад мільйон вільних робочих місць у країні. Сюди входять посади від лікарів та фізіотерапевтів до IT-фахівців та будівельників. Згідно з новими правилами, німецьким роботодавцям більше не доведеться перевіряти, чи є німці для заповнення вакансій, перш ніж наймати громадян, які не є членами ЄС. Однак деякі обмеження залишаються. Нові робітники повинні мати відповідну професійну кваліфікацію, а також повинні добре володіти німецькою мовою[39].

Ці зміни спричиняють неприємності для України, оскільки українські роботодавці намагаються утримати в кордонах держави зникаючу робочу силу після п'яти років масштабної трудової міграції. Однак Україна – це країна, яка, як видається, насправді найбільше хвилює сусідню Польщу. З 2014 року Польща є основним бенефіціаром економічної міграції України. Ця хвиля робітників, що надходять, справила значний позитивний вплив на економіку Польщі.

Офіційні особи Національного банку Польщі восени 2019 року заявили, що українці є ключовим двигуном економічного зростання Польщі, і підрахували, що вони додають близько 2,5 % до ВВП країни [39].

Відповідно до опитування, проведеного нідерландською міжнародною компанією зі служб зайнятості OttoWorkForce, сімдесят відсотків українців, які виявили зацікавленість працювати за кордоном, визначили Німеччину як бажане місце призначення [44].

Основними перешкодами, з якими стикаються українські робітники-мігранти, які прагнуть скористатися новим Законом Німеччини про кваліфіковану імміграцію, є вимоги щодо мови та професійної кваліфікації, яким сьогодні багато хто намагається відповідати [39].

За даними Міністерства соціальної політики України, приблизно три мільйони українців, що становить близько шістнадцяти відсотків населення працездатного віку, наразі знаходяться на довгостроковій роботі за межами країни [47].

Президент України Володимир Зеленський визнав важливість проблеми трудової міграції в країні. Минулого літа він запусив схему, закликаючи українців повернутися додому та запропонувавши їм доступ до дешевих кредитів для бізнесу, як частину зусиль для заохочення зростання підприємницького класу. Це добре виглядає на папері, але без більш широких поліпшень українського бізнес-клімату та підвищення соціального забезпечення, як інструмент для того, щоб привезти українців-мігрантів додому або переконати інших залишитися та будувати кар'єру в Україні, – це нереально.

Для того, щоб конкурувати з Польщею, Україні потрібно не лише відповідати польським зарплатам, а й забезпечити порівнянний рівень життя. Це поширюється

на все, починаючи від освіти та охорони здоров'я до верховенства права та ділових можливостей. Зрозумілим є одне: найпривабливіші економіки Європи все більше конкурують за українських робітників. Якщо сама Україна не зосереджена на збереженні цінних людських ресурсів всередині держави, вона ризикує втратою цінних кадрів.

Ця підвищена стурбованість пов'язана з виникаючими, і тепер, здавалося б, неминучими загрозами економічної та демографічної ситуації в Україні, спричиненими відтоком працівників та інтелектуальних ресурсів. Ситуація настільки важка, що експерт з міграції Франк Дювелл з Оксфордського університету назвав Україну «Європейською Мексикою», посилаючись на порівнювані рівні міграції з обох країн. Забруднена робоча сила та втрата інтелектуальних ресурсів під час навчання студентів за кордоном для роботи в ЄС ставлять залізні кайдани на перспективи розвитку України[42].

У лютому 2018 року впливове польське видання *Gazeta Prawna* опублікувало список людей, які, за словами експертів, які мали консультації, мали найбільший вплив на економіку Польщі у 2017 році. На другому місці між прем'єр-міністром Матеушем Моравецьким та президентом Анджеєм Дудою були Українці - «колективний герой польської економіки» мовою авторів статті. Таке домінуюче становище значною мірою було досягнуто через те, що українці заповнювали прогалини в робочій силі, створені поляками, емігруючими до Західної Європи на роботу, які наростали після вступу країни до ЄС. Приплив робітників з України виявився справжнім порятунком для польської економіки, а польська влада в свою чергу активно підтримувала цю трудову міграцію, послабивши певні законодавчі вимоги[43].

Хоча Росія приймає значну кількість робочих мігрантів з України, їх кількість значно скоротилася після російських дій в Україні. Порівняно з 2015 роком, коли українці отримали 161 200 дозволів на роботу в Росії, у 2018 році видано було лише 94 700 дозволів [50].

Цей показник відображає не всіх українців, які працюють у Росії, оскільки значна частина працює без дозволів, але навіть офіційні цифри дуже показові.

Тенденція зменшення міграції робочої сили до Росії, здається, ґрунтується на прагматизмі, а не на ідеології. За даними опитувань, проведених наприкінці 2017 року, більше половини респондентів (дорослі віці вісімнадцяти років і старше) обґрунтовували практику заробітку в Росії в ситуації, коли Україна офіційно визнала Росію країною-агресором. Кращі можливості для робітників-мігрантів в інших країнах, зокрема в Польщі, яка платить вищу середню зарплату, ніж Росія, залучають українських робітників і, можливо, значною мірою є причиною різкого зниження трудової міграції до Росії.

У той же час у країнах Вишеградської четвірки ще немає єдиної цілісної міграційної політики. Наприклад, особливістю угорської міграційної політики є підтримка імміграції етнічних угорців у країну. Відповідно до цього, Будапешт підтримує оволодіння угорським громадянством українськими угорцями. Тим не менше, етнічні угорці не можуть задовольнити потреби зростаючої угорської економіки, тим більше, що близько 9 відсотків угорського населення працездатного віку мешкає за кордоном.

Це залишає угорську владу в надзвичайно важкій ситуації. Піддаючись націоналістичним настроям, уряд Віктора Орбана затвердив законодавство, що обмежує приплив мігрантів в країну (головним чином спрямоване на мігрантів з Близького Сходу), тим самим підриваючи європейську солідарність у вирішенні кризи біженців. Разом з тим, він розробив законодавчі заходи, які дають право роботодавцям вимагати від персоналу роботи до 400 годин у понаднормовий час на рік (так званий «рабський закон»), що спричинило масові протести в країні. Забігаючи наперед, ймовірно, що угорська влада полегшить імміграційні закони для мігрантів з України замість того, щоб відкрити кордони для біженців з Близького Сходу та Північної Африки [45].

Українці, які їдуть навчатися за кордон, часто розглядають навчання як перший етап еміграції. Опитування українських студентів в університетах Польщі, Угорщини та Чехії показало, що студенти, які навчаються в цих країнах, мали подібні мотиви до цього. Більшість сказали, що мають намір отримати диплом, щоб в майбутньому працювати в ЄС, оскільки умови життя в Україні були

незадовільними; мало хто планував повернутися додому після закінчення навчання. Ті, хто повертаються, це ті, хто не може влаштуватися за кордоном на постійні посади [46].

Отже, ми побачили, що відтік мізків є небажаним наслідком економічної ситуації, що склалася в Україні. Оскільки інтелектуальні та трудові ресурси найвищого рівня покидають країну більш-менш постійно, Україна стикається з важкою битвою у розвитку своєї економіки. Варто зауважити, що як ми уже дослідили, причини покидати країну дійсно є. Мешканці не задоволені якістю свого життя та владою, навіть у порівнянні з іншими країнами, що розвиваються ми помітно відстаємо.

Вирішити ці проблеми, насправді можливо і необхідно. Український уряд ще не запропонував задовільного вирішення цієї гострої проблеми та не вжив жодних заходів для мінімізації існуючих загроз. Як зауважив міністр закордонних справ України Павло Клімкін у лютому 2018 року, близько 100 000 людей виїжджають з України щомісяця. Відтоді нічого не пом'якшило відтік.

2.2. Наслідки витоку висококваліфікованих кадрів з України

Сьогодні міграційна політика багатьох розвинутих країн світу ґрунтується на принципі приваблення інтелектуального мігранта. Високорозвинені держави світу підійшли до формування економічної системи, шляхом розвитку інтелектуального продукту, з розвинутими розумовими, аналітичними здібностями, умінням своєчасно реагувати на актуальні світові тенденції розвитку, з високим рівнем самоорганізації, самоконтролю та моральності. Саме інтелектуальна особистість визначає конкурентоспроможність економічних систем, є основою багатства народів та ключовим ресурсом їх розвитку. Здатність економіки створювати і ефективно використовувати високорозвинену особистість все більшою мірою визначає економічний розвиток країни та рівень добробуту її громадян. Соціально-економічний прогрес будь-якої країни залежить від створення необхідних умов для

формування знань, ідей та інформації, від здатності національних інституцій продуктивно їх засвоювати. Саме тому високорозвинені країни світу не тільки дбають про примноження і якісне зростання власного інтелектуального капіталу, створюючи науково-технологічні парки, лабораторії, інвестуючи у розвиток навчальних та наукових установ, але й активно формують попит на іноземних спеціалістів [10].

Україна ще володіє досить вагомим науково-технічним кадровим потенціалом. Але, на жаль, внаслідок цілої низки політичних, економічних, соціальних проблем вже втратила близько третини свого наукового потенціалу і продовжує втрачати. І що саме прикрє в цій ситуації, це те, що в більшості випадків високоінтелектуальні жителі України, працюють на дуже низьких позиціях за кордоном, отримують маленьку заробітну плату. А студенти їздять на заробітки, де виконують тяжку фізичну роботу.

За даними рисунків 2.2-2.4 можна побачити скільки кваліфікованих кадрів працює в країнах СНД, ЄС та інших порівняно з некваліфікованими. Так можливо зрозуміти і чітко побачити скільки інтелектуалів втрачає Україна.

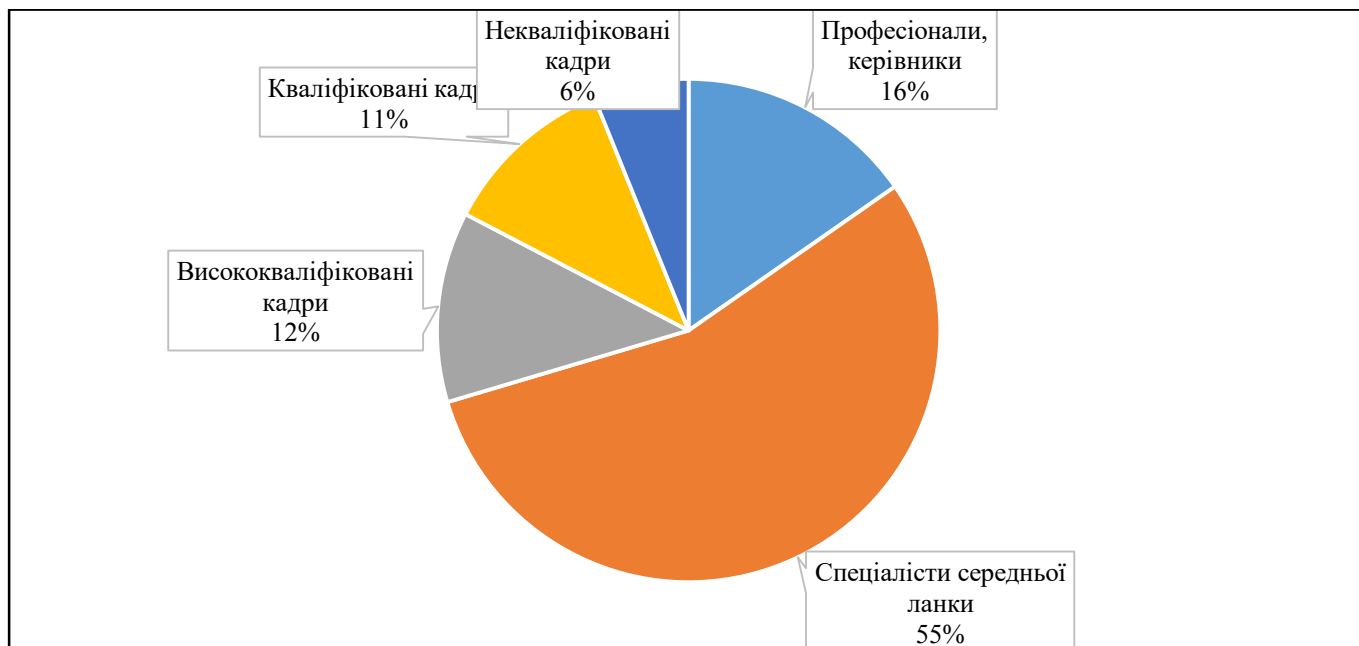

Рис. 2.2. Кваліфікація українських мігрантів в СНД у 2019 році у (%)

Примітка. Побудовано автором за даними Міжнародної організації з міграції (МОМ)

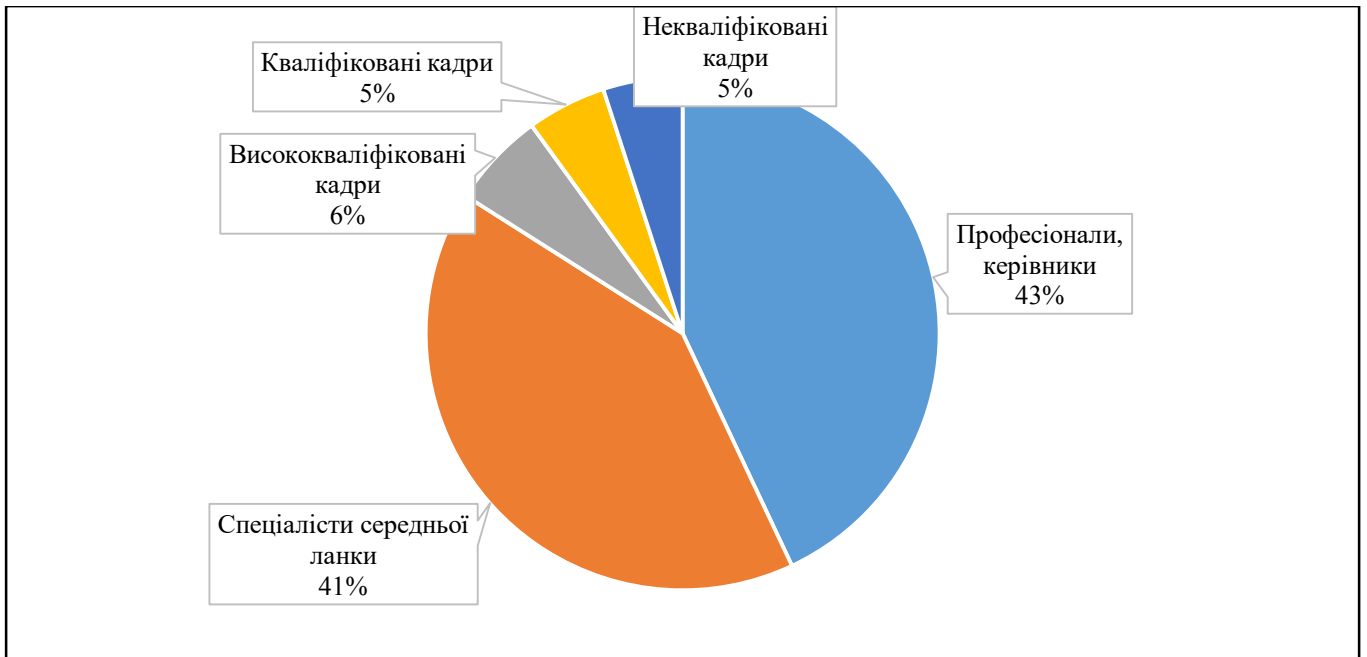

Рис. 2.3. Кваліфікація українських мігрантів в ЄС У (%)

Примітка. Побудовано автором за даними Представництва міжнародної організації з міграції

Як можна побачити з рисунків, Україна більше ніж на 50% втрачає саме кваліфікованих людей. І з кожним роком цей процент тільки росте, і якщо не вирішувати проблему трудової міграції рано чи пізно всі інтелектуали покинуть межі країни.

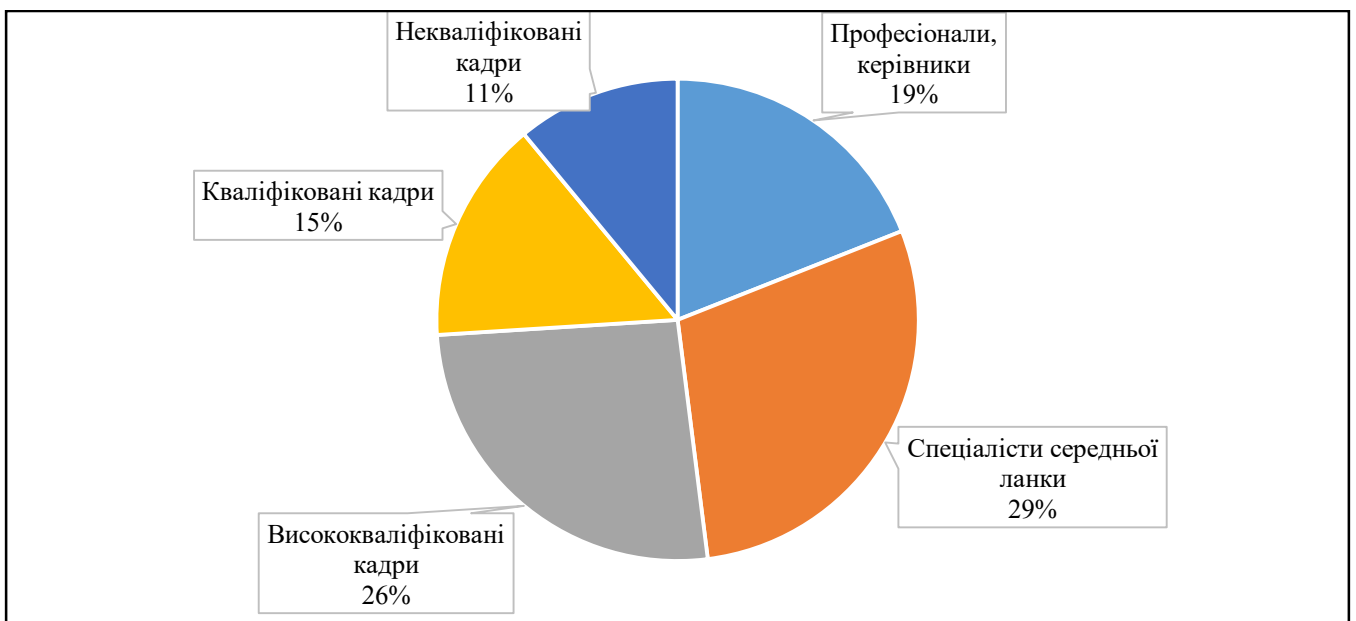

Рис. 2.4. Кваліфікація українських мігрантів в інших країнах у (%)

Примітка. Побудовано автором за даними Міжнародної організації з міграції (МОМ)

В Україні, яка обтяжена спадщиною минулого і технічною відсталістю виробництва, процес формування й реалізації соціально-трудоного потенціалу її населення завжди мав свої регіональні особливості. У західних областях, у регіоні Карпат, традиційно фіксувалися високі показники демографічного потенціалу, працездатності. Вони продовжували існувати до недавнього часу. Нині демографічна ситуація погіршується. Проте, не так інтенсивно, як у Чернігівській області. З кожним роком ситуація все гірше.

Неналежна увага уряду країни до збереження та відновлення наукового потенціалу України призвела до зменшення на 50% чисельності науковців середнього віку та майже на 60% молодшого наукового персоналу. У 2016 р. 0,26% від загальної кількості випускників, які отримали диплом магістра, спеціаліста та бакалавра, були прийняті на роботу за фаховим спрямуванням [50].

Останнім часом в Україні у системі підготовки кадрів та формування кадрової політики щодо фахівців вищої кваліфікації накопичилось багато проблем, що потребують швидкого вирішення. Існує значний розрив між підготовкою наукових кадрів та їх залученням до роботи у науковій сфері, незважаючи на те, що чисельність докторів та кандидатів наук зростає. Частка тих, хто залучений до наукової та науково-технічної діяльності, неухильно скорочується. Протягом 2000 – 2017 рр. кількість докторів наук, збільшилася на 47,7%, однак їх кількість у сфері наукової та науково-технічної діяльності зросла тільки на 9,8%. Чисельність кандидатів наук зросла протягом 2000-2017 рр. на 45,8%, однак кількість тих, хто займається науковою роботою, зменшилася на 34,7%. Це свідчить про те, що фахівці з науковим ступенем, особливо молодь, більш схильні до міграції [44].

За даними Державної служби статистики України у 2018 р. кількість організацій, що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність, порівняно з 2016 р. зменшилася на 3,7% і становила 1208 організацій. Однією з основних причин зменшення кількості науково-технічних організацій є недостатнє фінансування з державного бюджету наукових проєктів.

Для забезпечення здатності зростання економіки за рахунок впровадження нових технологій та інновацій Законом України «Про наукову і науково-технічну

діяльність» передбачено бюджетного фінансування науки в обсязі 1,7% ВВП. Цього критерію в Україні не було досягнуто жодного разу.

Протягом останніх років фінансування наукової сфери становить менше одного відсотка. Так у 2015 році фінансування наукової сфери становило 0,85%, у 2016 році – 0,87%, у 2017 році – 0,73 % відповідно, у тому числі бюджетне фінансування складає приблизно лише 0,3% ВВП. Дуже низькі витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи супроводжуються зниженням оплати праці, погіршенням її умов, незатребуваністю результатів наукової діяльності та призводять до відчутних втрат кваліфікованих кадрів. За останні десять років кількість зайнятих в науці та науковому обслуговуванні в цілому скоротилася майже вдвічі (з 3,7% до 1,9% у загальній структурі зайнятості). Категорія дослідників скоротилася на 52%, техніків – на 43%, допоміжного персоналу – на 53% [37].

За роки незалежності з України на постійне місце проживання та для роботи за кордоном виїхали десятки тисяч співробітників наукової сфери, основний відсоток яких становлять особи продуктивного віку. Чисельність інтелектуальних мігрантів неухильно зростає. Така ситуація дає підстави стверджувати, що для України характерні ознаки руйнування інтелектуального потенціалу нації. Інтелектуальна міграція викликана тими самими чинниками, що й міграція некваліфікованої робочої сили, серед яких виділяють економічні, політичні та соціальні фактори впливу [32].

Основною причиною інтелектуальної міграції в Україні є наявна глибока криза вітчизняної науки, яка пов'язана: із скороченням внутрішніх витрат на дослідження і розробки; недостатнім матеріально-технічним забезпеченням дослідницького процесу; низькою матеріальною і моральною оцінкою праці учених; низьким рівнем науково-інформаційного забезпечення теоретичних досліджень і розробок; відсутністю сучасного наукового устаткування, незахищеністю прав власності на продукт інтелектуальної праці тощо.

Інтелектуальні трудові ресурси виїжджають за межі національних кордонів не лише в пошуках вищої матеріальної винагороди за свою працю, а також у пошуках

краще оснащених лабораторій, комфортніших побутових умовах, більших прав та політичних свобод, через більші можливості у творчості та саморозвитку [49].

Не менш важливими є також політичні причини, до яких можна віднести кризу політичної влади, політичну нестабільність, порушення прав людини, загострення міжнаціональних відносин тощо. Відповідно до джерел неофіційної статистики, щорічна інтелектуальна еміграція з України налічує приблизно 95,4 тис. фахівців, тобто емігрує кожний 26 спеціаліст з вищою освітою. Протягом останніх років Україну залишило приблизно 5,5 тис. учених, що еквівалентно втраті 4 млрд. дол. США. За експертними оцінками, витрати на підготовку одного фахівця з вищою освітою становлять близько 20 тис. доларів США, що означає, що кожний висококваліфікований трудовий мігрант збагачує країну свого нового перебування на цю суму.

Потік співвітчизників, що їдуть працювати в Америку, стрімко зростає. Оскільки політика США ґрунтується на принципі залучення іноземного інтелекту, що здійснюється на державному рівні. Значна кількість університетів Америки запрошують іноземних талановитих студентів на навчання, надають освітні послуги, пропонують гранти, стипендії з подальшим працевлаштуванням та гарантованою високою заробітною платою і в майбутньому натуралізацію в США. Україна виступає найпотужнішим інтелектуальним донором для США, оскільки 30% висококваліфікованих мігрантів нині задіяні у сфері науки і техніки. Саме тому 90% наукових винаходів розроблених у США за останні роки, належать залученим іноземним висококваліфікованим мігрантам [47].

Країни Європи також впроваджують державну політику щодо залучення іноземних ресурсів. Серед головних чинників, які приваблюють висококваліфікованих мігрантів є наступні: створення сприятливого середовища для акумуляції наукових знань, створення міжнародних програм з інформаційного обміну для підвищення кваліфікації і інтелектуального потенціалу вченого, що призводить до досягнення більшої конкурентоспроможності. Також важливими чинниками є міжнародне співробітництво з можливістю здійснювати зарубіжні

відрядження, що сприяють приєднанню до досягнень світової науки і ділової культури.

Тим самим відбувається трансформація у розвитку дослідника, науковця чи викладача, відповідного до принципів розвитку і функціонування інформаційного суспільства. Формування науково-технічних фахівців шляхом активного використання інформаційного обміну призведе до засвоєння міжнародної ділової культури; високої мобільності нових знань, навичок, досвіду.

На сьогоднішній день науковці не можуть дійти єдиного висновку щодо наслідків міграції високоінтелектуальних ресурсів для країн-донорів. З одного боку вплив висококваліфікованих спеціалістів негативно впливає на соціально-економічний розвиток країни. З іншого – фахівці, що повертаються на батьківщину використовують у науково-технічній діяльності отримані передові знання, уміння і досвід, поліпшують професійні навички за рахунок переваг отриманих під час перебування за кордоном [52].

Таким чином «відтік» інтелектуального потенціалу має як позитивні так і негативні наслідки для країни-донора.

Для України інтелектуальна міграція має негативні наслідки, оскільки відтік наукового потенціалу негативно впливає на трудові ресурси країни та її регіони, знижується інтелектуальний потенціал, національна економіка втрачає наймобільнішу і, зазвичай, конкурентоспроможнішу частину кадрового потенціалу, внаслідок чого відбувається зміна структури трудових ресурсів. В результаті в країні погіршується продуктивність праці, що призводить до зниження конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Відбувається деградації робочої сили та зростаюче відставання України в технологічному розвитку.

Також негативні наслідки від інтелектуальної міграції спостерігаються і в демографічному ракурсі. Оскільки з метою працевлаштування за кордон виїжджають, в основному, молоді люди з досить високим рівнем освіти, то як наслідок в державі відбувається старіння нації, різке зменшення народжуваності, збільшення смертності і відсутність природного приросту – глибока демографічна криза [19].

Демографічний чинник слід розглядати як один із визначальних для забезпечення стабільного й безпечного розвитку держави, від показників демографічного розвитку залежить розвиток трудового потенціалу і, як результат, величина сукупного національного доходу.

З економічної точки зору Україна несе чималі збитки від еміграції наукового потенціалу. Лише витрати держави від міграції науковців становить приблизно \$36 млрд. не враховуючи потенційної вартості того, що вони могли виробити або винайти.

До позитивних наслідків можна віднести процес «циркуляції мізків», тобто використання для соціально-економічного розвитку країни, отриманні під час відрядження, знання та досвід інтелектуального мігранта. Професіонали високої кваліфікації, що мігрують у розвинені країни, надалі сприяють припливу на батьківщину інвестицій, технологій, ідей і більш ефективних стандартів розвитку бізнесу. Крім того, тимчасовий виїзд студентів і вчених для участі у дослідженнях та проектах сприяє інтеграції України до світового науково-технічного й освітнього співтовариства [21].

Також тривале перебування у розвинених країнах сприяє формуванню у мігрантів досвіду сучасного господарювання, ринкової свідомості, засвоєнню цінностей і норм цивілізованого суспільства.

Для країн-реципієнтів позитивні і негативні наслідки від інтелектуальної міграції можуть проявлятися у різний спосіб, залежно від тривалості її періоду.

Результати дослідження проведених з використанням даних країн-реципієнтів, свідчать про позитивний економічний ефект від використання іноземної інтелектуальної праці. По-перше, мігрант отримує значно менші виплати, порівнюючи з корінним населенням, з соціального страхування, сплачуючи при цьому більше податків і внесків. По-друге, держава не витрачає кошти на навчання майбутнього науковця, а одразу отримує прямий економічний ефект від працевлаштування інтелектуального мігранта, оскільки доходи, які вони створюють своєю працею, значно перевищують витрати на утримання науковців. По-третє, залучення дешевого інтелектуального ресурсу, порівняно з місцевим, викличе

зниження рівня витрат на виробництво валового внутрішнього продукту (ВВП), що в свою чергу впливає на зростання виробництва.

Загалом залучення висококваліфікованої робочої сили призводить до стрімкого розвитку економіки, зростання її інноваційної та інтелектуальної сфер, активізації господарських проектів.

Втрата людського капіталу країнами-донорами зачіпає питання національної безпеки країни. Мінімізація інтелектуальних втрат потенціалу країни потребує адекватного реагування з боку держави, шляхом інтенсивного впровадження механізмів регулювання міграційними потоками, пристосовуючись і враховуючи інтереси всіх учасників глобального міграційного процесу. Здійснюючи механізм регулювання міграційними процесами на трьох рівнях: національному, міжнаціональному та транснаціональному, де контроль та методи управління будуть здійснюватися відповідними органами [33].

Тобто, ефективна міграційна політика має включати в себе інтереси національних держав, міжнародних організацій та міждержавних інституцій. Взяті разом, вони утворюють глобальну систему регулювання міжнародною міграцією, яка є складовою системи глобального управління [54].

Для реалізації ефективного функціонування міграційної політики як на державному, так і на міжнародному рівні має бути сформований ефективний механізм регулювання міграційними процесами, імміграційний контроль з урахуванням вимог національної безпеки і потреб національних економік у використанні іноземної робочої сили.

Кінцевою метою має стати не припинення інтелектуальної міграції, що в умовах глобалізації неможливо, а впровадження механізму повернення мігрантів на батьківщину, тобто перетворення незворотної еміграції у тимчасову.

Також для зменшення масштабів інтелектуальної міграції, держава має спрямувати свою політику на розвиток та ефективне використання інтелектуального потенціалу:

- активно залучати талановите молоде покоління до наукової діяльності;

–забезпечити виконання Закону України «Про наукову та науково-організаційну діяльність» у частині фінансування наукової сфер на рівні 1,7% ВВП;

– забезпечити гідну заробітну плату науковому потенціалу країни;

– забезпечити оновлення матеріально-технічної бази науково-дослідної сфери;

– забезпечити нові підходи до реалізації формування кадрового потенціалу шляхом визначення пріоритетних для держави наукових напрямів, за якими має здійснюватися підготовка наукових кадрів;

– створити сприятливі умови праці, з оснащеними необхідними технічними засобами лабораторіями, що сприятиме реалізації творчого та інтелектуального потенціалу;

– підвищити рівень соціальної захищеності працівників наукової сфери;

– стимулювати вітчизняний бізнес до ефективного використання наукових розробок українських учених;

– забезпечити більш тісну співпрацю вищих навчальних закладів з науково-дослідними інститутами;

– забезпечити участь у міжнародних програмах з інформаційного обміну для підвищення кваліфікації і інтелектуального потенціалу вченого;

– сприяти міжнародному співробітництву з можливістю здійснювати зарубіжні відрядження.

Отже, проаналізувавши всі наведені фактори, можна зробити висновок, що Інтелектуальна міграція є складним явищем, яке неоднозначно впливає на соціально-економічний розвиток країн-донорів та країн-реципієнтів.

Сьогодні на міжнародному ринку праці Україна посідає одне з провідних місць серед країн-донорів з інтелектуального ресурсу та фактично бере участь у економічному розвитку країн світу.

Нинішня криза вітчизняної науки є основною причиною інтелектуальної міграції, яка негативно впливає на розвиток національної економіки, на якість людського капіталу, продуктивність праці, рівень доходів населення.

Інтелектуальна міграція, як явище суперечливе і неоднозначне, вимагає конкретних заходів щодо її впорядкування, яке повинне здійснюватися за

допомогою міжнародно-правового регулювання міграційних процесів з урахуванням глобальних інтересів світового співтовариства, об'єктивних можливостей окремо взятих держав і особливостей розвитку народонаселення в сучасних умовах.

На сьогоднішній день офіційні статистичні джерела не в змозі оцінити реальні масштаби інтелектуальної міграції, через відсутність єдиних уніфікованих методичних підходів щодо вимірювання інтенсивності міграційних процесів висококваліфікованих працівників. Це негативно позначається на можливості оцінки кількісних та якісних параметрів інтелектуального заробітчанства. Тому першим важливим кроком у державній політиці щодо підвищення інформаційного рівня статистичної інформації є впровадження найсучасніших технологій її обробки. Також необхідно вдосконалити процес обстеження міграційних процесів.

Тому Україна тільки приступила до формування всебічної, науково обґрунтованої методичної, інформаційно зваженої системи регулювання інтелектуальних міграційних процесів. Зараз основними цілями державної міграційної політики є подолання зростаючих масштабів інтелектуальної міграції, регулювання міграційних потоків, шляхом впровадження дієвих інструментів регулювання міграційних потоків [17].

Реалізація вищеназваних напрямів щодо регулювання інтелектуальної міграції в поєднанні з ринковими процесами саморегуляції в змозі стабілізувати ситуацію щодо інтелектуальної міграції, налагодити систему підготовки та перепідготовки кадрів за пріоритетними напрямами економіки, стимулювати розвиток національної економіки, покращити якість людського капіталу, підвищити продуктивність праці, збільшити рівень доходів населення.

Висновки до розділу 2

Найбільша небезпека інтелектуальної міграції полягає в тому, що не всі українські вчені, які від'їжджають за межі країни, дійсно працюють за кордоном в якості наукових співробітників. Згідно статистичних даних, лише 20%

інтелектуальних мігрантів влаштовується за спеціальністю в межах тих наукових проєктів, за якими вони працювали в Україні. У більшості своїй, це найбільш кваліфіковані фахівці, вже відомі своїми працями за кордоном. Решта ж влаштовується на роботу не за фахом. Однак не слід занижувати економічну складову інтелектуальної міграції, оскільки для більшості українських вчених важливе значення має так званий чинник благополуччя: гідний рівень заробітної плати, високий рівень матеріально-технічного оснащення робочого місця, а також хороші умови праці й життя.

Стосовно наслідків «відпливу інтелекту» в науковій літературі немає єдиного підходу до оцінки цього явища. З наростанням масштабів інтелектуальної міграції оцінки дослідників були переважно негативними і спиралися на підрахунок реальних та потенційних, в основному, економічних втрат. Сюди враховували фактичні затрати на навчання мігрантів, збитки, завдані зменшенням науково-технічного потенціалу країни-донора, втрачену вигоду (долю ВВП, недоотриману через виїзд спеціалістів) тощо. Пізніше право на життя отримала інша оцінка інтелектуальної міграції, згідно з якою міграція науковців та спеціалістів може виявитися корисною не лише для країни-реципієнта, але й для країни-донора. Адже міграція сприяє зменшенню безробіття серед співвітчизників, а також мігрант завдяки своїй мобільності може значно покращити свій матеріальний стан. Окрім того, здобуття мігрантами багатого досвіду життя за кордоном загалом, і професійного досвіду, зокрема, може принести велику користь країні-донору. Адже завдяки роботі в потужних науково-технічних центрах спеціалісти підвищують свій освітній та кваліфікаційний рівень, який згодом, після повернення, буде застосований в інститутах на батьківщині. Однак жодна з цих оцінок не є беззаперечною. Враховуючи складність та неоднозначність такого явища, як інтелектуальна міграція, неможливо давати їй категоричні оцінки. До того ж будь-які статистичні дані в цій галузі будуть приблизними і дозволять, у кращому випадку, визначити домінуючі тенденції тих змін, що викликані інтелектуальною міграцією, в державі-донорі. Окрім того, вплив наукових кадрів відбивається на політичному, соціальному, культурному та інших аспектах безпеки.

Також не варто забувати, що міграція може бути тимчасовою та постійною. В глобалізованому світі звичні нам державні кордони втрачають своє початкове значення. Науковий світ перетворився на справжнє міжнародне співтовариство, яке відрізняється інтенсивністю інформаційних трансфертів та високою мобільністю науковотехнічних кадрів. Такий стан забезпечується сучасною системою зв'язку, розвиненою інформаційною інфраструктурою, зростанням кількості міжнародних, міжурядових та громадських організацій, а також можливостями реалізовувати спільні наукові проекти, не змінюючи місця проживання та/або громадянства, перебуваючи на батьківщині. Така тимчасова міграція дозволяє поєднувати міжнародні міграції з подальшим поверненням до своєї країни, але вже з набутим професійним досвідом та знаннями. Тому подібна інтелектуальна міграція практично нічого не змінює з точки зору безпеки країн, що беруть участь у такому процесі. Індивідуальні ж зміни, як правило, носять позитивний характер.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ЩОДО «ВІДТОКУ МІЗКІВ»З УКРАЇНИ

3.1. Сучасний стан міграції висококваліфікованих фахівців з України

Станом на 2020 рік за для аналізу реального «відтоку мізків» було проведено опитування 11 респондентів, які є студентами 2020 року або випускниками 2017-2018 років. Вони склали анкети, в яких дали відповіді на запитання, за допомогою яких ми проаналізували напрямки міграції молоді, негативні та позитивні риси життя в Україні, та найпривабливіші країни для міграції інтелектуального капіталу України (див. Додаток А та Додаток Б).

На основі їх відповідей, в ході пізнання та обміркування яких, проаналізувано основні критерії відбору місця для проживання та розвитку інтелектуальної молоді України.

У вікову категорію 19 – 21 року ввійшли 2 людини, які на даний момент є студентами. До вікової категорії 22 – 24 років віднесено 3 людини, з них 1 є студентом, та 2 людини які вже закінчили навчання. До категорії 24 – 26 років ввійшли випускники НАУ та 1 людина без вищої освіти, зайнята в сфері шоу – бізнесу.

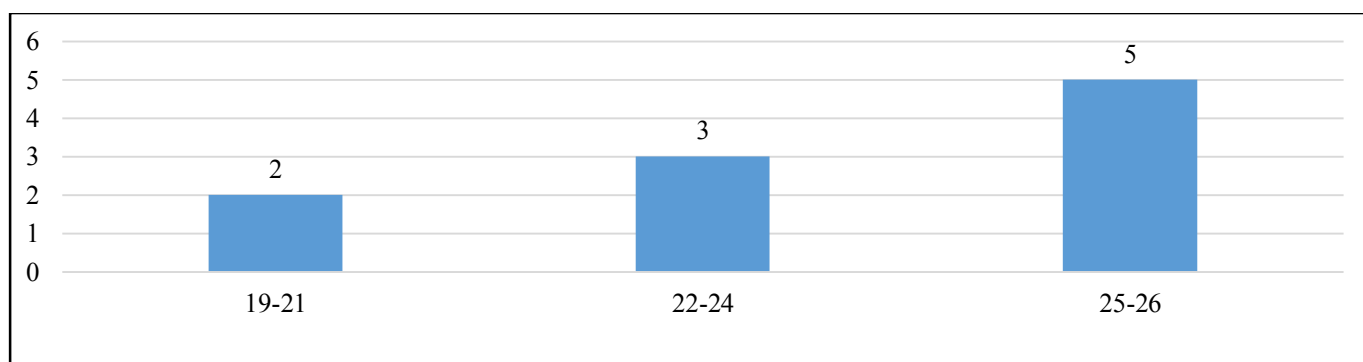

Рис. 3.1. Вік респондентів, років

Примітка. Побудовано автором за результатами власного опитування

Як видно з додатку В, у опитуванні брала участь молодь яка на даний момент ще не до кінця визначилась зі своїм майбутнім, активно шукає раціональні шляхи збільшення прибутку. Також є представник власного бізнесу. Деякі з респондентів вже мають досвід життя за кордоном, кілька з яких залишилися працювати та жити за межами України.

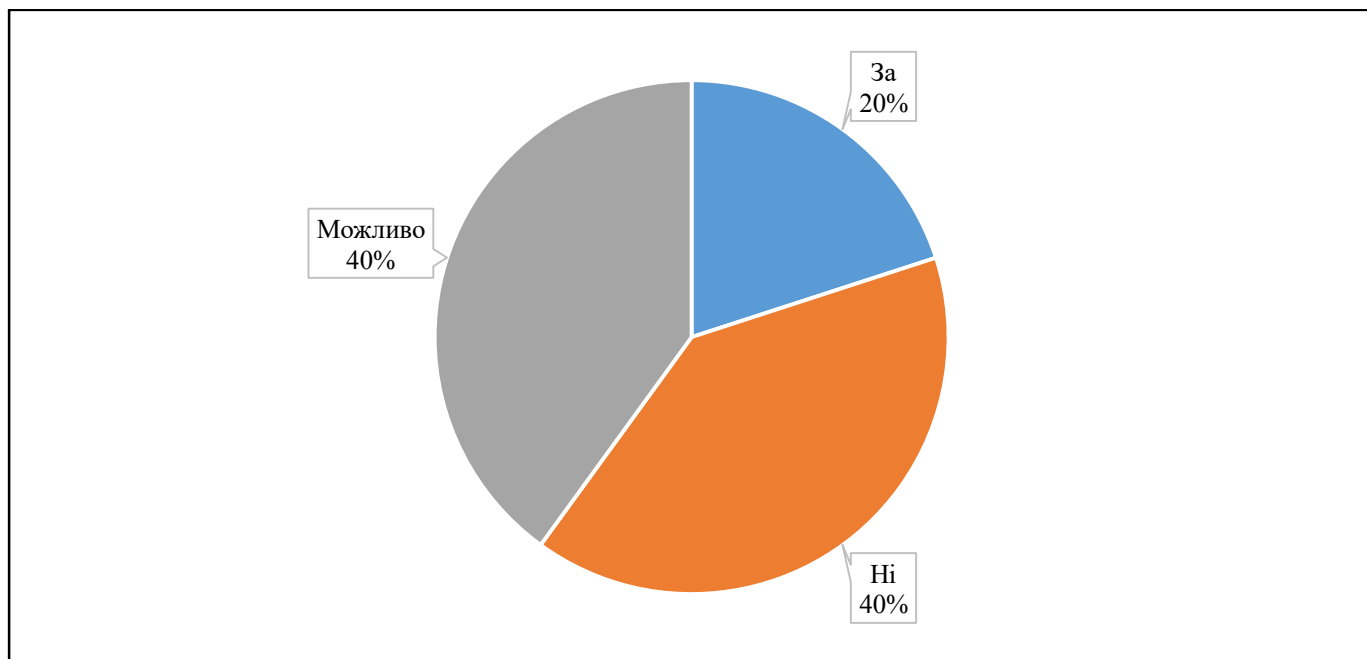

Рис. 3.2. Відповіді про можливість майбутнього в Україні

Примітка. Побудовано автором за результатами опитування

Оцінивши всі відповіді, як видно на діаграмі, була прорахувала кількість голосів «за» життя в нашій країні, «проти» та «можливо». «За» подальше життя в Україні проголосувало 2 людини. Відповідь «можливо» дало 4 особи, відповідь «ні», теж було сказано 4 респондентами. «Можливо» відповіли ті люди, які в перспективі вірять і розглядають підвищення стабільності економіки та політики України. Але якщо ситуація буде незмінна, вони покинуть кордони нашої держави.

Наступним етапом опитування було зазначено обрати країни яку респонденти могли би бачити як майбутнє місце свого проживання. Серед всіх відповідей, ми обрали ті країни, які були оголошені неодноразово. Перше місце біло віддано США, Австралія та Канада отримали однакову кількість голосів.

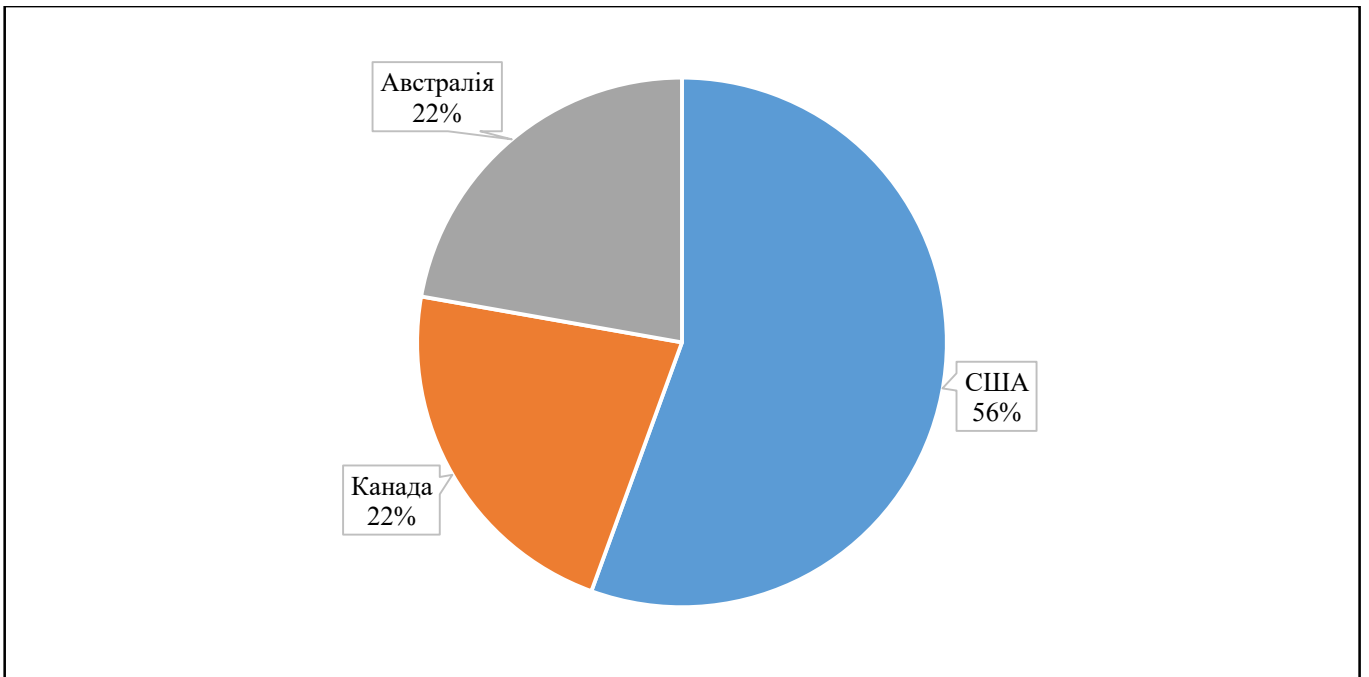

Рис. 3.2. Найбільш привабливі країни інтелектуальної міграції (% респондентів)

Примітка. Побудовано автором за результатами власного опитування

Результати опитування: Сполучені Штати Америки – 5 голосів; Канада – 2 голоси; та Австралія – 2 голоси.

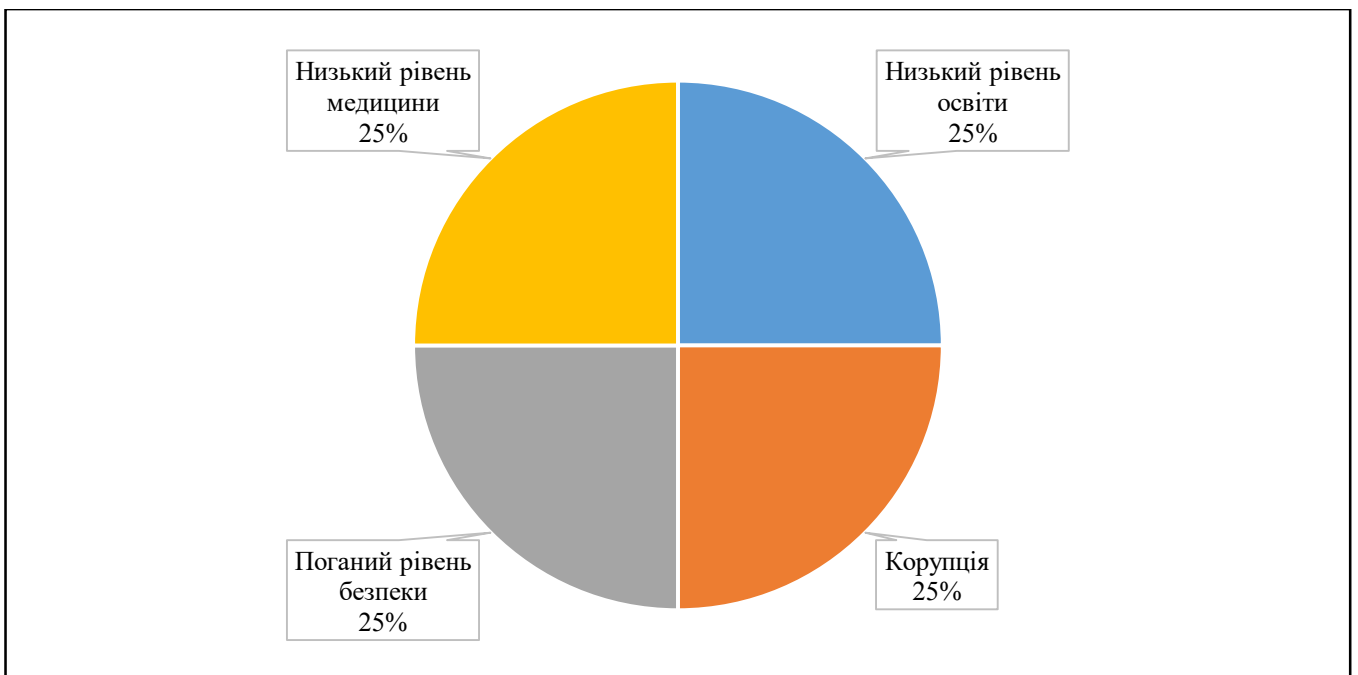

Рис. 3.3. Основні проблеми проживання в Україні

Примітка. Побудовано автором за результатами власного опитування

З рисунку 3.3. видно схожість думок молоді у плані мінусів життя в Україні.. Більше всього було озвучено недоліки – поганий рівень безпеки (3 голоси); корупція (3 голоси); низький рівень освіти (3 голоси); низький рівень медицини (3 голоси).

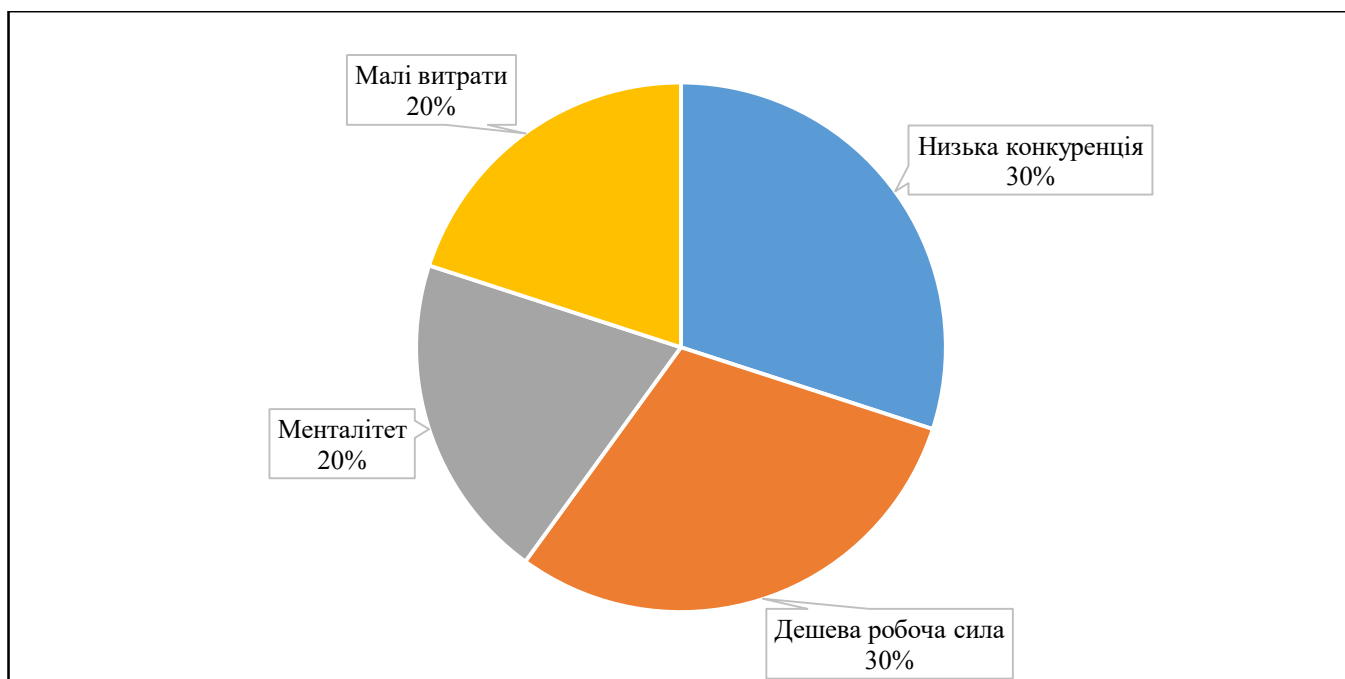

Рис. 3.4. Позитивні сторони проживання в Україні

Примітка. Побудовано автором за результатом власного опитування

Позитивні фактори більше за всіх відмітили ті люди, які планують в майбутньому створити бізнес в нашій державі. Найбільшим позитивним критерієм для них були – низька конкуренція та дешева робоча сила (3 голоси); 2 людини відмітили, що в країні при середньому рівні доходу в їх сферах, можливо добре себе почувати і ні в чому не турбуватись (2 голоси); також 2 голоси було віддано до менталітету українців, тобто цих опитувачів задовольняє велика кількість односторонніх в межах країни. Тож продовжувати свій подальший аналіз ми будемо опираючись на данні факти.

Отже, за результатами опитування підтверджується аналіз, що проводився у перших двох роздулах. Доведено, що дійсно існують такі проблеми як корупція, низький рівень освіти і безпеки, погана медицина.

Також можна виділити країни, які полюбляють українці і вони зійшлися з тими де за статистикою перебуває найбільше наших емігрантів. На фоні цих висновків і результатів ми продовжимо дослідження проблеми та будемо шукати раціональні шляхи їх вирішення.

3.2. Проблемні аспекти інтелектуальної міграції з України

Відповідно до проведеного дослідження, було виділено 3 найпривабливіші ікраїни для еміграції : США, Канада та Австралія. Для того, щоб наглядно побачити в чому різниця між Україною та низкою цих країн, зрозуміти як ці країни впливають на свідомість молоді, та чим захоплюють її; я проведу економічний аналіз, розберу ті плюси, про які говорили опитувачі та вставлю свої власні висновки.

На офіційних ресурсах знайдено головні показники ефективності та стабільності економіки даних країн (табл. 3.1):

Таблиця 3.1

Економічні показники країн

Країна	Загальне ВВП 2019, млрд. дол. США	ВВП на душу населення 2018,дол. США
США	21200	54579
Австралія	14500	56919
Канада	1740	51358
Україна	140	3110

Примітка. Складено автором за даними Світового Банку (СБ)

Розпочати вважаю доречним саме з ВВП – так як це один із головних економічних показників. Об’єм загального ВВП США станом на 2019 рік склав 21200 млрд. дол. США, Австралії 1450 млрд. дол. США, Канади 1740 млрд. дол.

США.України 140 млрд. дол. США. ВВП на душу населення в 2018 році в США становив 54579 млрд. дол. США, в Австралії 56919 млрд. дол. США, в Канаді 51358 млрд. дол. США , у тому ж році в Україні ВВП на душу населення дорівнювало 3110 млрд. дол. США. Якщо порівнювати показники ВВП США, Австралії, Канади та України на світовій арені, то загальний обсяг ВВП США станом на 2018 рік займав перше місце у світі, Австралії 15, Канади 12,а обсяг ВВП України мав лише 62 позицію. Що стосується ВВП на душу населення, то позиція США у світі є 12, Австралії 10, Канади 14, а України аж 113 [51]. Це суттєво показує відмінності між розвитком та економікою цих країн. Але варто звернутись і до інших економічних показників, щоб мати всю картину різниці рівня життя у цих держав. Звернемо увагу і на інші показники (табл. 3.2):

Таблиця 3.2.

Економічні показники обраних країн

Країна	Рівень інфляції в % (квітень 2020)	Кредитна ставка, %	Мінімальна заробітна плата
США	0,3	3,25	1160 дол. США
Австралія	2,2	7,92	1977 дол. США
Канада	-0,2	2,45	1626 дол. США
Україна	2,1	13,8	4173 грн

Примітка.Складено автором за даними Світового Банку (СБ)

Візьмемо до уваги рівень інфляції за рік станом на квітень 2020 року,в США він склав 0,3%, в Австралії 2,2 %, в Канаді -0,2%, в Україні 2,1%.Також варто акцентувати увагу на показнику кредитної ставки, у якому Україна точно «програє» цим трьом країнам. Ставка по кредиту у США становить 3,25%, в Австралії 7,92%, в Канаді 2,45%, а от показник України є найбільшим 13,8%, що звичайно впливає на банківську систему в цілому [48].

Що стосується мінімальну заробітну плату в місяць, США – 1160дол. США, Австралія – 1977дол. США, Канада –1626дол. США, Україна – 4173 грн. Звичайно треба брати до уваги той факт, що вартість життя в кожній країні різна.

Але на думку багатьох українців 4173 грн це дуже мало, навіть маючи власне житло, а якщо брати до уваги родини з дітьми, де працює 1 чоловік – це взагалі абсурд.

Але на фоні цих трьох країн, Україна має досить середню позицію щодо рівня безробіття в 2019 році. Процент безробіття в США склав 14,7%, в Австралії 6,2%, в Канаді 13%, а в Україні 8,7% ,що є менше ніж в США та Канаді, але тут варто і розуміти кількість населення, адже через великий попит до життя у США та Канаді, кількість населення збільшується, а кількість робочих місць зменшується.

Далі я розгляну кожену країну окремо, виділю особливості через які люди хочуть та бажають переїхати в дану країну.І потім порівняю всі країни між собою, завдяки чому я зможу знайти і виділити основні привабливі риси які існують у кожній з них, і при впровадженні яких в Україні, ми зменшили б потік емігрантів. Головні причини переїзду до США наступні.

Ставлення до життя. Позитивність пробігає по жилах майже кожного американця. Де деякі бачать проблеми, вони бачать можливість. Країна була заснована на ідеї, що будь-хто може досягти будь-чого, тому не дивно, що більшість американців здаються абсолютно абстрагованими від сумнівів та негативу. Для емігрантів це означає доброзичливе населення, готове допомогти новим приїжджаючим оселитися. Більшість міст мають сильне почуття спільності і не дивуються, коли знайдуть сусідів, які пропонують допомогу та незнайомих людей, які привітаються на вулиці. Маючи майже 200 різних національностей, які в даний час називають своєю батьківщиною США, це країна, яка навчилася приймати та відзначати різноманітність. Ви не тільки заведете безліч нових американських друзів, але й зустрінете людей з усього світу. Ця позитивність і толерантність є важливою для хорошого досвіду емігрантів і виправдано заробляє перше місце в моїй першій причині переїзду до США [31].

Охорона здоров'я. Охорона здоров'я в США – одна з найкращих у світі. Добре фінансовані лікарні, добре навчений персонал та провідні медичні інновації означають, що ви можете бути впевнені, що отримаєте найкраще лікування, якщо вам це буде потрібно. З 1975 року 90% усіх медичних інновацій можуть бути зараховані до США. Америка також є лідером у світі в стоматологічній сфері. Звичайно, цей рівень медичної допомоги дорожчає, і багато потенційних переселенців турбує велика кількість витрат на охорону здоров'я в США. Однак роботодавці часто пропонують велику медичну та стоматологічну політику, як частину вашого пакету зарплати, яка може охоплювати навіть партнерів та дітей, які перебувають на утриманні.

Освіта. Якщо ви переїжджаєте до США з дітьми, отримання ними найкращої освіти стане головним пріоритетом. Рівень навчання в школі настільки високий в Америці, що це одна з 10 перших причин переїзду до США. Ви можете відправити свою дитину в державну або приватну школу і знайти заклади, які відповідають англійській чи міжнародній навчальній програмі бакалавра, за вашим бажанням. Щоб ви не вибрали, ви можете бути впевнені, що ваша дитина отримає хорошу освіту та визнану в усьому світі. Якщо ваші діти трохи старші, або, можливо, ви думаєте продовжити власну освіту, американська система коледжів також є всесвітньо відомою. Згідно з рейтингом QS World University, половина з 20 кращих коледжів на планеті знаходиться в Америці [49].

Економічна міцність. Економічна сила США змогла пережити бурю глобальної депресії та фінансових криз. Долар США – це основна резервна валюта світу, що є ознакою стабільності та поваги. Опитування всіх країн ОЕСР показало, що американці користуються найвищим середнім доходом домогосподарств у світі. Америка також є недорогою країною. США посіли перше місце за доступністю та безпечністю продовольства у Глобальному індексі продовольчої безпеки. Житло також дешевше, ніж у багатьох інших заможних країн через порівняльний достаток і низьку вартість землі.

Можливості кар'єри. Америка – це країна, яка наполегливо працює і хвалиться тим, що вона робить. Заробляти на життя – це те, чим американці

пишаються і добре справляються навіть з 14,7% безробітних. США також регулярно займають першу п'ятірку країн світу за продуктивністю робочої сили. Роботодавці готові шукати за кордоном найкращі таланти для активізації свого бізнесу. Якщо у вас є навички, яких потребує американська компанія, вони часто допомагають будь-чим, від організації віз, аж до того, щоб допомогти вам знайти дім [33].

Простір для дихання. Не можливо заперечувати той факт, що США великі і різноманітні. Наприклад, один Техас втричі перевищує розмір Великобританії. Як результат, американці користуються більш ніж удвічі більшого середнього життєвого простору жителів ЄС. Це також означає, що ціни на землю, а згодом і ціни на нерухомість, як правило, є більш доступними, за винятком міст, таких як Нью-Йорк. На всій цій території існує понад 200 000 квадратних миль Національного парку та заповідних територій. Щоразу, коли ви побажаєте відволіктися від усіх, або змінити ритм життя, вам навіть не буде потреби переїжджати до іншої країни, ви зможете просто змінити штат.

Природна краса. Хоча ми говоримо про широкі відкриті простори Америки, вони не просто рясні, вони також надзвичайно красиві. Є величезні озера розміром з невелику країну, міцні гірські хребти для катання на лижах та підйомах, узбережжя, що охоплює два океани. Існує 58 національних парків США та незліченна кількість парків та природних територій заселених надзвичайно різноманітною екосистемою. Тут проживають 784 різних видів птахів, 428 різних ссавців та 606 різних плазунів та земноводних [44].

Погода. Великий розмір Америки означає, що ви знайдете клімат, який відповідає вашим потребам. З цілого року сонячного світла у Каліфорнії, до ожеледиці і зими Аляски. У країні є навіть пустельні рівнини та тропічні регіони.

Головні причини переїзду до Австралії:

Численні можливості кар'єри. Через швидке економічне зростання Австралії кількість галузей промисловості почала розширюватися. Тому бізнес процвітає, і для кваліфікованих мігрантів доступні численні кар'єрні можливості.

Якість життя. Насправді безсумнівно, що люди в Австралії насолоджуються якісним життям. Низький рівень населення, низький рівень забруднення та багато

свіжого повітря, а також чудові природні ландшафти та прекрасні пейзажі – це те, що змушує людей обирати цю країну своїм домом. Баланс між робочим та побутовим життям вважається мистецтвом, яке більшість австралійців виконує на відмінно. Вечірки, зібрання та сімейні пікніки – важлива частина повсякденного життя австралійців.

Чудова система охорони здоров'я. Система охорони здоров'я в Австралії відома як одна з найкращих у світі, оскільки охоплює госпіталізацію та медичні виплати громадян у державних лікарнях. Це дуже корисно для великих сімей. У них також є укладені взаємні угоди з певними країнами, тому відвідувачі можуть отримати доступ до медикаментів якщо виявлять потребу в цьому.

Низьке забруднення повітря. З меншим забрудненням повітря Австралія пропонує чудове та здорове середовище для жителів та мандрівників на відміну від інших країн, які мають високий рівень забруднення.

Якісна освітня система. Австралія також включає фантастичну систему вищої освіти, і вона посіла 8 місце у світовому рейтингу. Насправді ця країна включає численні авторитетні університети та школи. Крім того, середні загальноосвітні школи тут безкоштовні.

Шлях до громадянства. Постійні мешканці Австралії фактично можуть претендувати на статус громадян Австралії. Австралія також визнає подвійне громадянство, тому немовлята, народжені від постійних мешканців, можуть подати заяву на отримання громадянства, навіть якщо батьки не мають права.

Фінансова стабільність. Економічне зростання Австралії майже стабільне протягом більше 15 років, і тому з кожним роком все більше людей іммігрують в цю країну, щоб отримувати більш високу зарплату. Хоча в Австралії є більш високі витрати на життя (такі як їжа, оренда тощо), у неї дуже високий рівень життя, з безліччю безкоштовних розважальних та громадських проєктів, тому все одно можна відчувати себе в достатку, навіть якщо у вас є невеликий бюджет.

Система міграції. З 1920 року програма міграції Австралії справді відповідає мігрантам. Крім того, візові варіанти ідеально підходять для пар, і міграційні агенти

активно допомагають зацікавленим людям незалежно від країни, з якої вони бажають переїхати [9].

Безпека. Австралія відома низьким рівнем злочинності порівняно з іншими країнами світу. Крім того, орієнтована на громаду природа австралійського народу робить цю країну безпечним місцем для життя.

Головні причини переїзду до Канади:

Безпека. Канадському низькому рівню злочинності заздрить весь світ, особливо серед південних сусідів. Насильницькі злочини зустрічаються вкрай рідко, а володіння зброєю майже в чотири рази нижче, ніж у США. Це підвищило глобальну репутацію Канади, і в 2014 році Індекс кращого життя ОЕСР присудив Канаді вражаючі 9,7 з 10 за безпеку та безпеку. Частка власності зброї не така низька, оскільки канадці просто почуваються безпечнішими з ними. Процес отримання ліцензії та вогнепальної зброї також тривалий і жорсткий, особливо порівняно зі США.

Освіта має значення. Канада цінує освіту і давно забезпечила всім молодим громадянам доступ до найкращих шкіл, незалежно від їхнього походження. Уряд витрачає більше освіти на душу населення, ніж інші країни світу. Як результат, канадські діти успішно працюють і, як правило, залишаються в освіті довше, ніж у більшості інших країн. Це, у свою чергу, створило добре інформоване та добре оплачуване суспільство, яке все ще пропонує великі кар'єрні можливості для кваліфікованих емігрантів.

Мультикультурність. Англо-французька культура Канади була закладена в національній ідентичності з моменту її створення. Тож не дивно, що сьогодні це одна з найрізноманітніших країн світу. 41 з 338 членів парламенту Канади народилися за кордоном, що забезпечує толерантність та політ культурність у центрі влади.

Толерантне і широке суспільство. Спокійна і ліберальна репутація Канади добре зроблена. Вона довгий час був першопрохідцем цивільних прав і першою країною за межами Європи, яка легалізувала одностатеві шлюби Канадський мультикультурний, різноманітний дух є очевидним як в його перспективній

імміграційній політиці, так і в її нульовій толерантності до злочинів ненависті та расового насильства. ОЕСР навіть назвала її найкращою країною світу за прийняттям та терпимості меншин. Канада давно усвідомила вигоди, які кваліфіковані іммігранти можуть принести своїй країні та, зокрема, їхній економіці. Їх розумна та справедлива імміграційна політика дає кожному, хто дійсно готовий зробити успішне життя в Канаді, хороші шанси на досягнення своїх цілей. Як результат, канадці зможуть подорожувати світом порівняно вільно, безпечно, знаючи, що їх вітатимуть куди завгодно [7].

Економічна міцність та стабільність.Зображення на листівках вражаючих озер та гір, безперечно, заманливо, але кожен, хто переїжджає за кордон, повинен враховувати практичні та фінансові переваги будь-якого можливого місця призначення. На щастя, Канада має одну з найсильніших економік у світі та має величезну кількість варіантів кар'єри для будь-якого амбітного емігранта. Банківська система Канади є основою її сильної, надійної економіки і її семирічно поспіль визнано найбільш стабільною на планеті. Ця фінансова безпека дозволяє Канаді запропонувати хорошу якість життя для переважної більшості жителів і має другий найвищий рівень життя всіх країн G20.

Універсальна охорона здоров'я.Канадська система охорони здоров'я є однією з найсправедливіших і найдоступніших у світі. Медичне лікування здебільшого є безкоштовним на місці використання та фінансується державними податками. Кожній провінції надається бюджет на охорону здоров'я для місцевого адміністрування та видачі медичних карток усім мешканцям, які мають право на отримання доступу до них. Залежно від того, який тип візи у вас є, емігранту може бути надана медична карта, але варто вивчити її заздалегідь, якщо вам потрібно буде приватне страхування. Для деяких процедур може бути тривалий час очікування, однак це невелика ціна, щоб заплатити за доступ до найкращих працівників у світі, засобів і методів лікування.

Багатство природних ресурсів.Стабільна економіка Канади будується на міцних основах природного багатства. Крім того, великий дохід від нафтогазової промисловості, золота, міді, залізної руди та урану сприяє вражаючому ВВП країни.

Багаті центральні рівнини ідеальні для ведення сільського господарства і дозволяють Канаді експортувати значну кількість пшениці та інших зернових, а також деревини та пиломатеріалів. Природні багатства Канади також отримали користь від процвітаючої туристичної галузі, оскільки люди злітаються з усього світу, щоб побачити лосів, білих ведмедів та китів і, навіть побачити північне сяйво. Щорічно сюди поселяється понад 250 000 іммігрантів, Канада – ідеальне місце для будь-якого потенційного емігранта.

Отже, з проведеного аналізу можна зробити такі висновки. Перш за все у кожній з трьох країн є фактор який був зазначений у опитувачів, як пріоритетний для переїзду. Це гарна освіта, високий рівень медицини, та рівень захисту. Звичайно на фоні того як ці фактори працюють в США, Канаді та Австралії, Україна має видимі недоліки порівняно з ним. Також при зрівнянні економічних показників дуже видно, що Україна є найбільш відсталою серед всіх інших країн. Тобто 11 людей, назвали очевидні фактори в яких Україна відстає. Звичайно дивлячись на це, молодь активно хоче змінити своє місце проживання, та не розглядає нашу державу як пріоритетну взагалі. Але ще одним хвилюючим моментом цього досліджу є те, що навіть ті хто бачить своє майбутнє тут, вірять у покращення становища, та підвищення рівня життя, і особливо цих показників. Але не зрозуміло чи дійсно ці зміни будуть впроваджені, та навіть якщо вони почнуть з'являтися і встановлюватись, то не можна об'єктивно сказати швидкість їх повного встановлення. І це також є великим тормозом для того щоб навіть ці люди залишились в межах нашої держави.

Можливо з посиленням більш жорсткої візової політики в США, все менше людей зможе потрапити до цієї країни. Але як показує практика, заради життя в Штатах, люди готові потрапляти туди нелегально і вирішувати всі інші питання вже на місці. Як, наприклад, студенти робили з програмами обміну, просто в зазначений час для повернення на батьківщину вони пропадали, і в підсумку нелегально залишались у країні, а потім або підроблювали або знаходили можливі способи зробити громадянство. Через ці випадки українці і стали не дуже бажаними гостями Штатів, та отримують все більше і більше відмов навіть в туристичній візі.

А от що стосується Австралії та Канади, то відтік туди молоді помітний вже на сьогоднішній день. Причиною є легке отримання візи, та можливість отримати громадянство через навчання. Через це багато інтелектуально платоспроможних громадян України, вирушають на магістратуру або ж у колледжі Канади та Австралії, за для того, щоб після отримання освіти, побачити і взяти в руки довгоочікуваний документ, з поглядом на громадянство. З ним та освітою отриманною в межах цих країн, людина має дозвіл на роботу, і через 1,5 року вона може отримати громадянство. Дивлячись на це все, я сама розумію, що хотіла б переїхати, та зробила б це при першій можливості, і це несе мені великий біль і горе за становище нашої країни та взагалі за її майбутнє існування.

3.3. Шляхи вирішення проблеми «відтоку мізків» з України

Одними з найважливіших чинників не бажання жити в Україні є корупція та низький рівень освіти. Щоб зрозуміти шляхи їх вирішення, я спочатку знайду причини їх виникнення, та розгляну ці термін в цілому.

Слово корупція походить від латинського слова «corruptus», що означає «корумпований» і, з юридичної точки зору, зловживання довіреним становищем в одній із гілок влади (виконавчої, законодавчої та судової) або в політичних чи інших організаціях з наміром отримати матеріальну вигоду, яка не є юридично виправданою ні для себе, ні для інших.

Хоча корупція відрізняється від країни до країни, можна визначити деякі ключові загальні рушійні сили, які її породжують. Те, що є загальним для всіх країн, які є одними з найбільш корумпованих, визначив Свенссон:

- всі вони є країнами, що розвиваються, або перехідними країнами, за рідкісними винятками, країни з низьким рівнем доходу;
- більшість країн мають закрити економіку;
- помітний вплив релігії (протестантські країни мають найнижчий рівень корупції);

– низька свобода ЗМІ та відносно низький рівень освіти.

По своїй природі корупція має великі негативний вплив на стан країни, наприклад:

– хабарництво збільшує трансакційні витрати і створює невпевненість в економіці;

– хабарництво зазвичай призводить до неефективних економічних результатів, в довгостроковій перспективі гальмує іноземні та внутрішні інвестиції, перерозподіляє таланти за рахунок доходу та спотворює галузеві пріоритети та вибір технологій(наприклад, це створює стимули для укладання контрактів на основні оборонних проектів чи непотрібних інфраструктурних проекти, але не заохочує інвестицій у сільські спеціалізовані клініки охорони здоров'я або в профілактичну охорону здоров'я) [3]. Це підштовхує компанії до «підпілля» (поза формальним сектором), послаблює здатність держави збільшувати доходи і призводить до постійно зростаючих ставок податку (оскільки береться занадто мало податку), що стягується з менших та менших податків, що, відповідно, зменшує здатність держави забезпечити достатню кількість суспільних благ, включаючи верховенство закону [14];

–хабарництво є несправедливим, оскільки воно накладає регресивний податок, який сильно обтяжує конкретні комерційні та сервісні дії, що здійснюються малим бізнесом;

– корупція руйнує легітимність держави.

Ми бачемо такий шлях вирішення проблеми корупції в Україні:

1. Кінець безкарності. Ефективне правозастосування має важливе значення для того, щоб корумповані були покарані та порушили коло безкарності чи свободу від покарання чи втрати.

Успішні підходи до правозастосування підтримуються міцною правовою базою, правоохоронними галузями та незалежною та ефективною судовою системою. Громадянське суспільство може підтримати процес такими ініціативами, як Transparency International, що розкриває «Корупцію».

2. Реформа державного управління та управління фінансами. Реформи, орієнтовані на вдосконалення управління фінансами та посилення ролі аудиторських агентств, у багатьох країнах досягли більшого впливу, ніж реформи державного сектора на стримування корупції. Однією з таких реформ є розкриття бюджетної інформації, яка запобігає витрачанням та незаконному привласненню ресурсів. Наприклад, Transparency International на Шрі-Ланці сприяє прозорості та участі в бюджеті, навчаючи місцеві громади коментувати запропоновані бюджети свого місцевого самоврядування.

3. Сприяти прозорості та доступу до інформації. Країни, які успішно стримують корупцію, мають давню традицію відкритості уряду, свободи преси, прозорості та доступу до інформації. Доступ до інформації підвищує чуйність державних органів, одночасно позитивно впливаючи на рівень участі громадськості в країні. Transparency International на Мальдівах успішно виступає за прийняття одного з найсильніших у світі законів про захист інформації, здійснюючи тиск на місцевих депутатів за допомогою кампанії SMS-повідомлень.

4. Наділення можливостей громадян. Посилення попиту громадян на боротьбу з корупцією та надання їм повноважень притягнути до відповідальності уряд – це стійкий підхід, який допомагає вибудувати взаємну довіру між громадянами та владою. Наприклад, ініціативи громадського моніторингу в деяких випадках сприяли виявленню корупції, скорочували витрати коштів та покращували кількість та якість публічних послуг. Для моніторингу місцевих виборів Transparency International Словенія створила інтерактивну карту, яку громадськість заповнила зображеннями та повідомленнями про можливі порушення в виборах. В результаті були помічені випадки зловживання державними коштами для підтримки певних кандидатів.

5. Закриття міжнародних лазівок. Без доступу до міжнародної фінансової системи корумповані державні службовці у всьому світі не змогли б відмивати та приховувати доходи від розграбованих державних активів. Основні фінансові центри повинні терміново створити способи зупинити свої банки та співпрацюють офшорні фінансові центри від поглинання незаконних потоків грошей. Нещодавно

Європейський Союз затвердив четверту Директиву проти відмивання грошей, яка вимагає від країн-членів ЄС створити реєстри вигідних власників компаній, створених у їх межах. Однак директива не вимагає оприлюднення цих реєстрів. Так само уряд України прийняв законодавство, що вимагає від компаній розкривати інформацію про своїх власників, але вони ще не набули чинності.

Наступним фактором який спричиняє масовий переїзд є неякісна освіта.

Якість вищої освіти – це основна вимога, яка забезпечує відповідальність ВНЗ, довіру до нього, відповідність ринку праці, мобільність та сумісність кваліфікацій. Крім того, якісна підготовка фахівців дозволяє їм бути конкурентоспроможними на міжнародному рівні[14].

Ми виділяємо такі основні причини неякісної освіти:

–недостатня освітня інфраструктура.

У деяких регіонах загальна освітня інфраструктура є досить поганою. Особливо це стосується сільської місцевості. Людям, які живуть у цих регіонах, часто доводиться доводити дітей до школи. Однак багато бідних людей навіть не мають машини. Це, ймовірно, призведе до недостатньої освіти для їхніх дітей, оскільки ці діти можуть не мати можливості відвідувати школу просто через велику відстань [15].

–прогалини вчителів.

Деякі регіони також можуть страждати від дефіциту вчителів. У цих регіонах заняття часто бувають досить великими, і вчителі не зможуть реагувати на кожного школяра окремо. Це, в свою чергу, може призвести до нерівності в освіті, оскільки деякі діти навчаються швидше, ніж інші. Діти, які навчаються досить повільно, можуть залишитися позаду, і їх загальний рівень освіти може значно постраждати через це.

– низький рівень кваліфікації викладачів.

Іншим питанням, пов'язаним з браком освіти, може бути недостатня кваліфікація вчителів. Якщо вчителі не мають високого рівня освіти, велика ймовірність, що школярі також матимуть низький рівень освіти, коли закінчать школу, оскільки їхні вчителі просто не змогли навчити їх на високому рівні.

–відсутність навчальних матеріалів.

Діти також часто страждають від нестачі навчальних матеріалів. Якщо діти не мають відповідних книг чи інших засобів для навчання, велика ймовірність, що рівень їх освіти погіршиться.

На мою думку покращення рівня освіти можна досягти такими методами:

1. Нова освітня модель. Інвестування в тестові бали та досягнення вже не є корисним способом зосередити увагу на освіті, згідно зі Станфордським оглядом соціальних інновацій. Нова освітня модель повинна поєднувати традиційний зміст з важливими фінансовими, медичними та адміністративними навичками. Студенти повинні практикувати командну роботу, лідерство та критичне мислення. Вони також повинні отримати вплив на проекти підприємництва, такі як виявлення та використання ринкових можливостей за допомогою бізнес-ідей, таких як переробка громади. Цей відхід від стандартизованого навчання підготує учнів до позитивного впливу на соціальний та економічний добробут своїх громад.

2. Удосконалені ресурси для вчителів. Комп'ютерне навчання неминуче покращить освіту, та покращить досвід навчання як викладачів, так і студентів. На комп'ютерах повинно бути програмне забезпечення, що відповідає віку, та технічно освічений персонал, який знає, як їх підтримувати.

3. Завести вчителів туди, де вони найбільше потрібні. Уряди повинні забезпечити, щоб кращі вчителі не тільки були набрані та пройшли навчання, але й були спрямовані на сфери, де вони найбільш потрібні. Адекватну компенсацію, преміальну оплату, хороше житло та підтримку у вигляді можливостей професійного розвитку слід використовувати для заохочення навчених викладачів приймати посади в сільській місцевості або в неблагополучних районах. Місцевий набір може також забезпечити, щоб якісні вчителі досягали дітей у віддалених районах.

4. Розробка оцінювання в класі, щоб допомогти вчителям ідентифікувати та підтримувати учнів, які ризикують не навчатися. Оцінки на основі класу є життєво важливими інструментами для виявлення та допомоги учням, які борються. Вчителів потрібно навчити їх використовувати, щоб вони могли рано виявити

труднощі з навчанням та використовувати відповідні стратегії для подолання цих труднощів. Надання дітям навчальних матеріалів для оцінки їхнього власного прогресу та навчання вчителів для підтримки їх використання може допомогти дітям досягти значних успіхів у навчанні. Цільова додаткова підтримка через підготовлених асистентів навчання або волонтерів громади є ще одним ключовим способом покращення навчання для студентів, які ризикують відстати.

Також важливою складовою гарного функціонування нашої держави є забезпечення високого рівня безпеки: інформаційної, соціальної, воєнної та економічної. Можна дуже довго розписувати та говорити про те, як налаштувати і створити сприятливі умови для цього. Тому я вирішила у скороченому варіанті розписати основні дії які повина проводити держава, за для того щоб збільшити порядок у країні. Такі як :

- проведення активної зовнішньополітичної діяльності, спрямованої на підтримання геостратегічної рівноваги;
- утвердження політики добросусідства щодо сусідніх держав;
- забезпечення оборонної достатності;
- розбудова служби національної безпеки, підтримання внутрішньої безпеки та правопорядку;
- нарощування економічного потенціалу й підвищення ефективності використання науково-технічного потенціалу;
- охорона навколишнього середовища;
- здійснення демографічної політики, сприяння всебічному розвитку охорони здоров'я, освіти та фізичної культури [17].

Я назвала тільки базові складові покращення рівня безпеки та охорони. Які самі в собі несуть ще більше пунктів та велику кількість складних процесів, але нема нічого неможливого, тим паче, що в нашої країни дійсно є великий потенціал, якщо вміти його правильно відкрити та використовувати[16].

І останнім масштабним названим недоліком була низька якість медицини. Щодо покращення її, я маю такі рішення:

1.Превентивна медицина є ще одним наріжним каменем для підтримки здоров'я населення.Необхідно розгорнути широкі соціальні програми з підвищення обізнаності щодо профілактикизахворювань.Система має безперервно оцінювати профілактичні медичні програми та надання екстреної медичної допомоги для того, щоб адекватно реагувати на тенденції у змінах структури населення і видів захворювань.

2.Медична освіта. Медична освіта в Україні вимагає кардинального оновлення, щоб бути здатною готувати якісних лікарів.Якщо розглянути статистику Центру тестування МОЗ, то результати іспитів інтернів деяких медичних університетів є критичними.В одному з навчальних закладів іспити за напрямком «Загальна лікарська підготовка» не склали майже 50%, в інших двох – по 20%.

3.Ліцензування фахівців у галузі охорони здоров'я. Гарантії робочого місця не повинні базуватися на системі відкатів головному лікареві, а мають бути пов'язані з професійною та етичною відповідальністю лікаря перед громадою.

4.Створення професійних асоціацій. Лікарі мають створити справжні професійні асоціації, не віртуальні чи такі, що існують лише як назва.Міжнародні стандарти медичної допомоги та етичні норми, встановлені такими професійними асоціаціями, є керівними вказівниками для лікування й догляду за пацієнтами.У короткостроковій перспективі рівень оплати праці медичного працівника має ґрунтуватися на професійних стандартах та оцінках колег.

5.Фінансування. Для уряду найвищим пріоритетом має бути створення національної програми медичного страхування на основі ефективного та прозорого використання бюджетних коштів, що виділяються на охорону здоров'я, та нагляду за фінансуванням з боку місцевих посадовців, професійних медичних асоціацій та асоціацій пацієнтів, а також громадянського суспільства.

6.Стандартизація. Новий закон про раціоналізацію та спрощення реєстрації та сертифікації лікарських засобів і виробів медичного призначення, подібний до таких, які вже прийняті в країнах з потужними регуляторними процесами, має бути прийнятий і впроваджений швидко та ефективно.

Як висновок цього підпункту, хотілось би відмітити, що звичайно, названі мною виходи з ситуації це тільки аналіз головних чинників незадоволеності жителів нашої країни, насправді їх набагато більше. І треба враховувати той фактор, що це все ж таки залишається моїм аналізом і моїми думками. В умовах нашої держави можуть бути прийняті і зовсім інші способи вирішення цих проблем, і ніхто не відмінить той факт, що завжди можуть виникнути нові проблеми, навіть просто на шляху подолання даних. Але головне, це те, що цей підрозділ як і два попередніх, ясно дають зрозуміти в чому справжній «біль» наших громадян, що дійсно їх хвилює. Справа ж зовсім не в тому, що вони не люблять свою батьківщину, ні, це не так; справа в тому, що вони б з радістю залишились в межах своєї держави та розвивались тут, або створювали свій бізнес і впроваджували інновації у колі своїх однодумців. Але треба створити необхідні для цього умови, і тільки дійсно запитавши і проаналізувавши чого людям не хватає, ми зможемо продумати план дій для побудови могутньої та перспективної країни в майбутньому, яка зможе не тільки залишати своїх інтелектуально спроможних людей, а притягувати інших.

Висновок до розділу 3

Як можна побачити у третьому розділі, для України серйозною проблемою є недостатня увага з боку держави до розвитку науково-технічної сфери та її фінансування. Так, незважаючи на усвідомлення проблем, які стоять перед науково-технічною сферою, в країні лише констатується необхідність підвищення ефективності бюджетного фінансування цього напрямку. Глобальна міграційна рухливість населення і чималі міграційні переміщення трудових ресурсів як усередині країни, так і за її межі яскраво віддзеркалюють ту ситуацію, що склалась нині у країні на національному і регіональних ринках праці.

Україна повинна сформувати політику в інтелектуальній сфері таким чином, щоб знання, винаходи і розробки вітчизняних науковців слугували, насамперед, розвитку економіки своєї країни, а не іншим державам. Стабільна та приваблива Україна – це найкраще рішення для мінімізації негативних наслідків відтоку

кваліфікованого персоналу та заохочення повернення висококваліфікованих мігрантів з-за кордону, а також залучення кваліфікованих іноземців з інших ринків праці. Реалізація вищезазначених напрямів щодо регулювання інтелектуальної міграції в поєднанні з ринковими процесами саморегуляції можуть стабілізувати ситуацію щодо її проявів, стимулювати розвиток національної економіки, покращити якість людського капіталу, підвищити продуктивність праці та покращити якість життя населення.

ВИСНОВКИ

Інтелектуальні еміграція – серйозна загроза для соціально-економічного розвитку України. Вона є причиною багатьох негативних явищ, таких як втрата висококваліфікованих кадрів, зниження якості трудового ринку України, старіння нації, зменшення народжуваності, відсталість технологічного процесу, зменшення кількості інноваційних розробок тощо. Інтелектуальна еміграція відбувається як за рахунок студентів, від'їжджаючих на навчання за кордон так і за рахунок високоосвічених кадрів, більша частина яких від'їжджає до США, Росії та Німеччини в пошуках кращого життя.

Тож для зменшення обсягів інтелектуальних емігрантів потрібно створити в Україні сприятливі умови для праці та розвитку інтелектуального потенціалу країни. Досягти такого ефекту можна лише за допомогою державного регулювання та реформ у сфері вищої освіти і наукової діяльності. Якщо не прийняти належні заходи щодо заохочення до наукової діяльності в межах України, то є загроза втратити велику частку найбільш освічених громадян України. Лише маючи власний інтелектуальний потенціал в достатній кількості в усіх сферах наша країна зможе зайняти місце серед розвинених країн світу.

Для вирішення проблеми надмірної еміграції освічених осіб уряд України повинен працювати над досягненням умов, які б утримували таланти в країні. Для цього наявність чіткої міграційної політики не буде достатньою, оскільки глибинні причини міграції полягають у незадоволеності соціально-економічним становищем населення. Варто зазначити, що політика щодо повернення емігрантів повинна бути тактовною стосовно постійно проживаючих громадян України, оскільки надмірні заохочення, мотивації реемігрантам можуть негативно вплинути на формування соціальних контактів.

При підвищенні рівня життя та інших соціально-економічних показників, можливо і не потрібна буде особлива політика щодо повернення українців із-за кордону, та утримання їх на Україні – покращення ситуації відбудеться одночасно.

Варто розуміти, що підвищення соціальних показників неможливе без розвиненого наукового сектора. Інвестиції в науку принесуть колосальну віддачу, тоді коли інвестиції в соціальну сферу – тимчасове усунення наслідку проблеми.

На проблему «відтоку мізків» у суспільстві існують два основні погляди: оптимістичний та песимістичний. Оптимістичний – наголошує на обміні знаннями, примноженні досвіду, сприянні кооперації між установами та державами. Песимістичний підхід застерігає про втрату інтелектуального потенціалу нації, економіки та держави в цілому. Судячи з досвіду держав, які перейшли до економіки знань, можна зробити висновок, що такій економіці потрібні освічені висококваліфіковані працівники, тому держава повинна дбати про те, щоб інтелектуальна міграція була не загрозою, а звичним явищем.

У контексті переходу України до економіки, заснованої на знаннях, міграція населення стає одним із важливих факторів, зважаючи на її обсяги. Загрозою для України виступає той факт, що кількість іммігрантів в Україну, в т. ч. нелегальних (зазвичай, з низькою кваліфікацією), зростає з кожним роком, а висококваліфіковані працівники шукають кращого працевлаштування за кордоном, покидаючи батьківщину, що призводить до погіршення якості людського капіталу в цілому. Таким чином, міграція має як негативні, так і позитивні риси для економіки держави-донора.

Найбільшу загрозу становить вплив інтелектуального потенціалу. Поглиблює проблему відсутність чіткої політики щодо повернення емігрантів на Україну та зменшення кількості іммігрантів із Азії та Африки. А також, негативний вплив на економіку та безпеку держави створює активний розвиток тіньового бізнесу, пов'язаного із переправленням нелегалів на територію України та за кордон. Вирішення проблем, пов'язаних з інтелектуальною міграцією, полягає не стільки у формуванні чіткої міграційної політики, скільки у підвищенні соціально-економічного становища населення.

Проблема міжнародної інтелектуальної міграції не є новою і неодноразово досліджувалась. Основними чинниками виїзду за кордон є: відсутність необхідних умов для роботи, погане матеріальнотехнічне й інформаційне забезпечення

дослідницької діяльності, загальноекономічна і політична нестабільність у країні, низький престиж науки у суспільстві, відсутність перспектив. Внаслідок процесу «відпливу умів» держава отримує великі збитки, як в економічній, технологічній сферах, так і в інших процесах функціонування.

Зупинити «відплив умів» повністю, напевно, не вдасться, проте зменшити негативні наслідки цього процесу можна за допомогою таких важелів, як: покращення умов життя і праці, мобільність кадрів, створення спеціального типу віз для науковців, створення науково-технологічної діаспори, запрошення в інститути лекторів іноземців. Зрозуміло, що це все необхідно запроваджувати за підтримки держави й закріпити законодавчо необхідними актами і постановами.

В Україні відсутня система економічних стимулів (податкових, кредитних, страхових) щодо створення та комерціалізації об'єктів права ІВ для формування цивілізованого ринку цих об'єктів. Законодавчо не визначені мінімальні ставки винагороди винахідникам, авторам за використання об'єктів промислової власності; не запроваджені механізми державної підтримки патентування вітчизняних винаходів в іноземних державах, відсутня методика визначення розміру шкоди, завданої порушенням прав на об'єкти промислової власності. Тому надзвичайно важливою складовою сталого економічного розвитку України в XXI ст. є розробка організаційно-економічного механізму, спрямованого на мобілізацію людських і фінансових ресурсів у науково-технічну сферу.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Закон України «Про наукову й науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VIII.
3. Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 49-50.
4. Закон України «Про імміграцію» від 7 червня 2001 року. - №2491 / Урядовий кур'єр.- 7 липня 2001.
5. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року N 3773-VI.
6. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року N 3671-VI.
7. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року N 3739-VI.
8. Закон України «Про державний кордон України» від 04 листопада 1991 року № 1777-XI.
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.12.2002 № 1983 «Про затвердження Порядку формування квоти імміграції».
10. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року» від 12 липня 2017 р. № 482-р.
11. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб N 116-VI (116-17) від 15.01.2008, ВВР, 2008, N 9.- 86с.
12. Указ Президента України «Про Концепцію державної міграційної політики» від 30 травня 2011 року N 622/2011.
13. Алексеева Т. І. Інтелектуальна еміграція з України / Т. І. Алексеева, К. В. Горбаньова // Причорноморські економічні студії. - 2016. - Вип. 11. - С. 18-21.

14. Алексеева Т. І. Трансформація міграційних процесів на світовому ринку праці в сучасних умовах // Регіональна економіка та управління. – 2015. – С.44-46.
15. Андрошук Г. О. Інтелектуальна власність у науково-технічній сфері: методи та принципи вартісної оцінки : монографія / Г.О. Андрошук, С. А Давимука. – К. : Парламентське видавництво, 2014. – 304 с.
16. Андрошук Г. О., Давимука С. А. Міграція інтелектуального капіталу: вплив на економіку та інноваційний розвиток // Регіональна економіка. – 2015. - №2. – С.65-82.
17. Бараник З. П. Інтелектуальна міграція як об'єкт статистичного дослідження // Ефективна економіка. – 2014. – № 6. – С.48-56.
18. Безтелесна Л.І. Академічна мобільність як інструмент реалізації стратегічного управління ресурсами // Вісник національного університету водного господарства та природокористування. – 2016. – Вип. 1(73). – С.11–12.
19. Вавилова І.Б., Ісакова Н.Б., Олійник М.В., Саєнко Ю.І., Троян В.М. Інтелектуальна еміграція українських вчених на початку ХХІ століття // Nauka i Innov. – 2016. – 12(6). – С. 15-36.
20. Горда М.В., Зелінська Г.О. Інтелектуальна міграція: проблеми та шляхи їх вирішення в Україні / М.В. Горда, Г.О. Зелінська // «Молодий вчений». – № 3 (43). – 2017. – С. 607-612.
21. Задорожня Г. П. Підходи до оцінки якості наукових досліджень в Україні / Г. П. Задорожня, Т. К. Кваша, Г. В. Новіцька // Проблеми науки. – 2016. – № 2. – С. 34-43.
22. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: міжуніверситетська колективна монографія / [Є. І. Масленніков, Е. А. Кузнецов, Ю. М. Сафонов, С. В. Філіппова]; за ред. Є. І. Масленнікова. - Херсон: Видавець Грінь Д. С., 2016 – Вип. 1. – 854 с.
23. Костишина Т. А. Інноваційно-інтелектуальні чинники розвитку освіти як передумова формування середнього класу в Україні // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки. – 2015. – № 3. – С. 9-15.

24. Майданік І.П. Українська молодь на ринках праці зарубіжних держав / І.П. Майданік. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2015. – 206 с.
25. Мазур Ю. О. Перспективи податкового стимулювання НДДКР в Україні: досвід інноваційно розвинутих країн / Ю. О. Мазур // Економіка промисловості. – 2016. – № 2. – С. 33-48.
26. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія / О.А. Малиновська. – К.: НІСД, 2018. – 472 с.
27. Малиновська О.А. Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України / О. А. Малиновська. – К.: НІСД, 2014. – 48 с.
28. Медіна Т., Пендюр Н. Інтелектуальна міграція з України: причини та наслідки. Релігія та соціум. – 2014. – № 1–2 . – С.13–14.
29. Мойсей В.І. Основні чинники міжнародної міграції трудових ресурсів в умовах глобалізаційних змін // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту, 2014. – Вип. 3.(55). – С.66-77.
30. Молодь України – 2017 / Результати соціологічного дослідження – Тернопіль:ТОВ «Терно-граф», 2017. – 72 с.
31. Ольшевська І.П. Оцінка впливу сучасних міграційних процесів на розвиток країн / І.П. Ольшевська // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. Вип. 12. – К.: КНЕУ,2014. – С. 171-180.
32. Павліха Н. В., Степанюк Н. А. Становлення освітньої міграції в умовах глобалізації // Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаїв: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, 2017. Вип. 16. – С. 219-223.
33. Побоченко Л.М., Пархомович М.В. Вплив освітньої міграції на економічний розвиток України // Інфраструктура ринку. – 2018. –№ 25. – С.46-58.
34. Присяжнюк Ю. І. Еміграція інтелектуальної особистості в умовах глобальної кризи // Вісник Львівського університету : Серія Міжнародні відносини. – 2015. – № 38. – С. 167 -174.

35. Прохоренко Н. Є. Інтелектуальна міграція: причини та чинники / Н. Є. Прохоренко // SOCIOПРОСТІР: Міждисциплінарний зб. наук. праць з соціології та соціальної роботи. – 2014. – №1(10). – С. 73-76.
36. Романенко І. Причини і наслідки інтелектуальної трудової міграції // Актуальні питання фінансово-економічного розвитку держави та регіонів: зб. тез наукових робіт Міжнародної наук.- практ. конференції. Київ, 2014. – С. 113-117.
37. Самойленко А. О. Стан інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів в Україні // Проблеми сучасної економіки: зб. наук. праць Т. 2. – «СІЕУ», 2015. – Ч. 2. – С. 23-26.
38. Самойленко А. О. Визначення пріоритетних форм інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів України // Розвиток національної економіки: теорія і практика: матеріали Міжнар. наук.-прак. конф.– Івано-Франківськ: 2015. – С. 220 - 221.
39. Самойленко А. О. Концептуалізація державної економічної політики інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів України // Стратегії економічного розвитку країн в умовах глобалізації: зб. наук. праць: ТОВ «ДГТ», 2015. – С. 104–106.
40. Самойленко А. О. Теоретико-методологічні аспекти інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів у глобальній економіці // Вісник ДУ. Вип. 6. – 2014. – № 10/2. – Т. 22. – С. 72 -79.
41. Сардак С. Е. Розвиток міжнародного руху людських ресурсів у глобальному суспільстві // Економічний простір: зб. наук. пр. – Д.: ПДАБА, 2015. – № 66. – С. 42-50.
42. Сардак С. Е. Оцінювання стану інтелектуалізації національної економіки України в умовах глобалізації // Бізнес-інформ. – 2014. – № 12. – С. 19-24.
43. Сіденко С.В. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник/ С.В. Сіденко, О.М. Іваницька, О.В.Кузнецов; за ред. д-ра екон. наук, проф. С.В.Сіденко. – К.: НАУ, 2015. – 468 с.

44. Сіденко С.В. Міграція інтелектуальних ресурсів в умовах формування інформаційного суспільства // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2014. – № 2(37). – С. 15-23.
45. Статистичний щорічник України за 2016 рік / Держкомстат України / [ред. О.Г. Осауленка] - Київ: Техніка, 2017. – 575 с.
46. Фогел Х.Є. Аналіз міграції висококваліфікованих кадрів і міграційної політики України, ГО «Агенція Європейських Інновацій»
47. Харламова Г.О. Конкурентоспроможність сучасного випускника - шкала кваліфікацій // Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. наук. праць. – ВПЦ „Київський університет», 2013. – Вип.28, том 1. – С.343-350.
48. Хорощенко В.С. Європейські регіональні механізми регулювання міжнародної трудової міграції // Європейський Союз та Україна : мат-ли Міжн. наук.-практ.конф. – К. : КНЕУ, 2014. – С. 159-165.
49. Чикун Н. Інноваційні технології навчання у реформуванні системи вищої освіти // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2016. – № 3. – С.135-144.
50. Шинкарюк О. В. Глобальные и национальные оценки инноваций и развития человеческого капитала/ О. В. Шинкарюк, В. Ф. Столяров, В. И. Островецкий // Вісник економічної науки України. – 2016. – № 1. – С. 171-182.
51. Шульц В. М., Саркісян Л. Г. Проблеми та наслідки інтелектуальної міграції в Україні в умовах глобалізації // Економічний простір: зб. наук. пр. – Д.: ПДАБА, 2017. – № 66. – С. 131-134.
52. International Migration Outlook 2017.OECD publishing.–2018.–423p.
53. The Global Human Capital Report 2017. World Economic Forum. – 2017. – 203 p.
54. Migration and Its Impact on Cities World Economic Forum. – 2017. – 172 p.
55. <http://www.iom.int>-офіційний сайт Міжнародної організації міграції (МОМ).
56. <http://www.oecd.org> – офіційний сайт Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

57. <https://www.mon.gov.ua>– офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.
58. <https://www.wipo.int/portal/en/index.html> – офіційний сайт Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ).
59. <http://ird.gov.ua/> офіційний сайт Інституту регіональних досліджень НАН України.
60. <http://www.un.org/ru/> –офіційний сайт ООН.
61. <http://www.ukrstat.gov.ua> – офіційний сайт Державної служби статистики України.
62. <http://www.nas.gov.ua> – офіційний сайт Національної академії наук України (НАНУ).
63. <http://www.migration.org.ua>– офіційний сайт Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні.
64. <http://www.ilo.org.ua>– офіційний сайт Міжнародної організації праці (МОП).
65. <http://www.worldbank.org>– офіційний сайт Світового банку.
66. <https://cedos.org.ua/uk/migration> – офіційний сайт аналітичного центру CEDOS.
67. Безтелесна Л.І. Академічна мобільність як інструмент реалізації стратегічного управління ресурсами // Вісник національного університету водного господарства та природокористування. – 2016. – Вип. 1(73). – С.11-12.
68. Витік мізків – загроза для національної безпеки[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://matrix-info.com/2017/05/28/vytik-mizkiv-zagroza-dlya-natsionalnoyi-bezpeky>.
69. Жураковська Л.А. Тенденції освітньої міграції в контексті глобалізації економічного розвитку [Електронний ресурс] // Демографія та соціальна економіка. – 2014. – № 1(21). – Режим доступу: <http://dse.org.ua/arhcrive/21/20.pdf>.
70. Інтелектуальна міграція. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.atp.mil.gov.ua/number/29/359.htm>.

71. Міграція в Україні: факти і цифри 2017 [Електронний ресурс] // Міжнародна організація з міграції (МОМ). Представництво в Україні. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://iom.org.ua>.
72. Молоді українці прощаються з Батьківщиною. Назавжди? – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vgolos.com.ua>.
73. Оппельд Л. І. Сучасні тенденції міжнародної інтелектуальної міграції в умовах євроінтеграції / Л. І. Оппельд, А. М. Шабардіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economy.nauka.com.ua1871>.
74. Побоченко Л.М., Троян В.В. Оцінка основних напрямків інтелектуальної міграції під впливом інноваційного розвитку світової економіки // Інфраструктура ринку. – 2017. –№ 14. –[Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.market-infr.od.ua/uk/14-2017>.
75. Стадний Є. Є. Статистичний звіт 2018 [Електронний ресурс]. – Аналітичний центр CEDOS – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua>.
76. Стадний Є. Українські студенти в Австрії, Польщі, Німеччині, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com>.
77. Студентська міграція: де українська молодь шукає кращого життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://daily.rbc.ua>.
78. Топ країн, куди їдуть вчитися молоді українці – кращий вибір для навчання за кордоном. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://4mata.ua>.
79. Українське студентство в Польщі: політики залучення, інтеграції та мотивація і плани студентства [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-v-polshchi-polityku-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-planu-studentiv>.
80. Українське студентство в Угорщині: політики залучення, інтеграції та мотивація і плани студентства[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-v-uhorshchyni-polityku-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-planu-studentiv>.
81. Українське студентство в Чехії: політики залучення, інтеграції та мотивація і плани студентства [Електронний ресурс].– Режим доступу:

<https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-v-chekhii-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plany-studentiv>.

82. Українські студенти у Словаччині: політики залучення, інтеграції та мотивація і плани студентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-u-slovachchyni-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plany-studentiv>.

83. Філатов В.М. Специфічні ознаки освітньої міграції та її місце в структурі міграційних потоків [Електронний ресурс] / В.М. Філатов, Я.В. Ромашова //Ефективна економіка. – 2014. – № 2. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

84. Global investment trend monitor 2019. [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: <http://unctad.org/en>.

85. International Migration Outlook 2019. OECD publishing [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

86. Institute for International Education (IIE) [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: <https://www.iie.org>.

87. Institute for Statistics. Global Flow of Tertiary-Level Students [Електроннийресурс] / UNESCO. – Режимдоступу: <http://uis.unesco.org>.

88. The Human Capital Report 2019 World Economic Forum [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: <http://reports.weforum.org>.

89. The Global Competitiveness Report 2018–2019 World Economic Forum [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: <http://www3.weforum.org>.

90. World Migration Report 2019 [Електроннийресурс]. – International Organization for Migration. – 2019. – Режимдоступу: <http://publications.iom>.

91. World Bank indicators. International migrant stock (% of population)[Електроннийресурс]. – Режимдоступу: <http://data.worldbank.org>.

ДОДАТКИ

Додаток А
Анкета респондентів

Запитання
1. ПІБ
2. Вік
3. Сфера зайнятості
4. Думка про Україну
5. Країна для переїзду

Додаток В

Результати проведеного дослідження

ІМ'Я	Вік	Сфера зайнятості	Думка про Україну	Країни для переїзду
Запорожець Вадим Ігоревич	26	SoftwareEngi neer	Можливо бачить своє майбутнє у межах України, адже вважає, що тут є достатньо місця для створення та розвитку бізнеса, через те, що в країні мало конкурентоспроможних сфер порівняно з заходом. Також, акцентує увагу на тому, що тут легко знайти дешеву та якісну робочу силу	Сполучені Штати Америци, Австралію та Велику Британію
Паладійчук Богдан- Владислав В'ячеславов ич	26	ФОП, Власник веб- студії	Не розглядає Україну для майбутнього взагалі. Не підтримує внутрішню бізнес етику, точніше вказує на її відсутність. Не задовільнений високим рівнем корупції, через це не має бажання сплачувати великі податки, так як не впевнений в їх раціональному використанні. Також підкреслює небезпеку проживання в даній країні, через низький рівень професійної компетенції органів здійснення порядку	Бачить своє майбутнє у Сполучених Штатах Америци
Харченко Наталія	21	Студентка 4 курсу КПС,	Не бачить своє майбутнє в Україні, через нестабільність її	Для життя обрала б

Сергіївна		фріланс розробник	політичної та економічної обстановки , а також через відсутність гарно розвинутої медицини, поліції, служб порятунку, страхових компаній	Корею або Сполучені Штати Америки.
Слесарь Миколай Андрійович	25	Вчитель англійської мови у Китаї	Бачить майбутнє тут. Причиною є малий рівень конкуренції для розвитку власного бізнесу, та створенню старт-апу . Також підкреслює той фактор, що при середній заробітній платі високорозвинених країн, в Україні можливо дуже гарно жити і ні в чому собі не відказувати	Серед можливих варіантів для життя, також розглядає Канаду
Федорцов Олег Юрійович	22	Студент 4 курсу НАУ, Team Lead QA Engineer	Своє майбутнє бачить можливим в Україні лише за наявності в країні достатнього рівня свідомості громадян, аби буди здатними співіснувати згідно букві закону. Допоки в країні на закон полюють як громадяни так і державні службовці, будувати своє майбутнє в такому місці не бачить сенсу	Для переїзду бачить такі країни : Китай, Сполучені Штати Америки, Канада, Австралія, можливо кілька країн Південної Америки.
Приходько Каріна Віталіївна	19	Студентка 3 курсу КНТЕУ, маркетолог	Не має бажання продовжувати своє життя в Україні. Так як їй не подобається : бюрократія, відсутність цілісної підтримки малого та середнього бізнесу, олігополії (та монополії) і	Країну для переїзду поки що не обрала

			<p>передових галузей.</p> <p>Також підкреслює поганий розвиток судової системи, і як наслідок відсутність іноземних інвестицій. Також виділяє слаборозвинену медицину і застарілу неефективну систему освіти</p>	
Івлєва Анна Миколаївна	26	Менеджер по закупівлі і продажу авіаційного обладнання в області малої авіації (Брно, Чехія)	<p>Перспективу життя в Україні скоріше не розглядає. З основного - закореніла і корупція у всіх сферах (можливість купити будь-який документ, обійти закони при наявності грошових коштів), зруйнована система охорони здоров'я, майже повна відсутність якісної освіти, величезний відсоток людей на межі бідності, низька соціальна підтримка населення державою (як одне з наслідків - високий рівень злочинності), марнотратство бюджетних коштів владою, відсутність ефективною правоохоронної системи</p>	Як один з варіантів для переїзду - Чеська Республіка
Троянов Дмитро Євгенійович	24	Ресторанний сервіс , сервіс обслуговування	<p>Розглядає своє майбутнє як в рідній країні , так і за її межами.</p> <p>Головні ознаки країни : дуже нестабільний як особистий так і матеріальний в державі , тому притримується думки, що започатковувати власний бізнес краще за кордоном</p>	Сполучені Штати Америки

<p>Османов Усеїн Ленуровіч</p>	<p>23</p>	<p>QA інженер</p>	<p>Говорить, що майбутнє в Україні є (плюси - загальна дешевизна життя, різноманітність природи, велика кількість однодумців, низькі податки; мінуси - нестабільність політичної та економічної обстановки, високий рівень корупції</p>	<p>У разі переїзду вибрав би Норвегію</p>
<p>Голубінка Роман Васильович</p>	<p>25</p>	<p>Співак, сфера шоу-бізнесу</p>	<p>Так, бачить своє майбутнє в Україні. По тій причині, що в Україні є можливості для започаткування свого власного бізнес, залученням людського ресурсу на фінансово вигідних для нього умовах. Мінуси України - економічна нестабільність країни в цілому</p>	<p>Не планував поки-що переїзжати</p>